

Sapientia Humana

Sorozatszerkesztő

Gyurgyák János

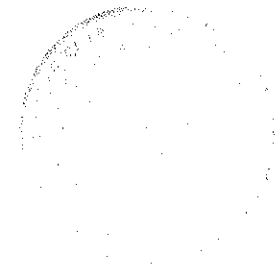
Németh György

APPIANOS

RÓMA TÖRTÉNETE

6.562 / 2008

Osiris Kiadó • Budapest, 2008

XIII. KÖNYV

A RÓMAI POLGÁRHÁBORÚK I.

1

1. Rómában a nép és a senatus már sokszor szállt egymással harcba törvények hozatala, adósságok elengedése, földosztás vagy magistrátusok választása miatt. De mindez nem polgárháború volt, hanem csupán nézeteltérés vagy törvényes keretek között folyó viszály, és ezeket is nagy méltányossággal, kölcsönös engedékenységgel simították el.

2. Egy ízben a hadra kelt nép bocsátkozott ilyen viszályba, és mégsem használta a keze ügyében levő fegyvereket, hanem arra a hegyre vonult ki, amelyet azóta Szent hegynek neveznek, s ekkor sem került sor összecsapásra. A nép csupán egy őt vezetni hivatott tisztséget szervezett, s ezt néptribunátusnak nevezte, főként a senatus köréből választott consulok megfélemezésére, hogy hatalmuk ne legyen többé korlátlan az államban.

3. Emiatt aztán egyre ellenségesebben és gyűlölködőbben fordultak egymással szembe e tisztségek viselői, s a senatus és a nép is ezek szerint oszlott meg, abban a hiszemben, hogy egyik vagy másik tisztség hatalmának növekedése által tud az egyik fél a másik fölött hatalmat szerezni. E harcok során történt, hogy Marcius Coriolanus törvénytelen száműzetése miatt a volscusokhoz menekült és hazája ellen háborút indított.

2

4. Az egykori pártviszályok sorában ezzel az egyetlen a fegyveres cselekménnyel találkozunk, és ez is egy száműzött által tört ki. Fegyvert azonban még mindig nem emeltek a népgyűlésen, és nem történt vérontás a polgárok között mindaddig, amíg Tiberius Gracchus, a néptribunus és törvényhozó elsőként nem vesztette életét pártviszály során – és vele együtt számos párthíve, akik a Capitoliumra összeszorulva, a templom környékén lettek az öldöklés áldozatai.

5. E gaztett óta nem szűntek meg többé a pártharcok; minden alkalommal élesen elkülö-

nülve álltak egymással szemben a pártok, egyre gyakrabban vonultak fegyveresen egymás ellen, és öldökölték a tisztségek viselőit: néptribunusokat, praetorokat, consulokat, vagy e tisztségek jelöltjeit és más kiemelkedő személyeket, hol a szentélyekben, hol a népgyűlésen, hol a Forumon. Csekély megszakítással, mindig újra fellobbant a féktelen erőszak s a törvények és az igazság rít semmibevétele.

6. Amikor e vész már egyre nagyobb méreteket öltött, nyílt lázadások törtek ki az államrend ellen; egyes száműzött vagy elítélt személyek, a tisztségeikért vagy a hadsereg vezetéséért egymás ellen harcoló hatalmasok nagy és jogtalan hadjáratok során törtek hazájukra.

7. Így támadtak egymás után az önkényuralmak s a monarchikus hatalommal bíró pártvezérek – egyesek úgy, hogy nem bocsátották el a nép által rájuk bízott seregeket, mások oly módon, hogy a közösség hozzájárulása nélkül gyűjtöttek egymás ellen zsoldosokat.

8. De bármelyik fél kerítette is kezére a várost, ellenfelei – saját szavaik szerint „a pártütők” – ellen, a valóságban saját hazájuk ellen indítottak támadást. Mert úgy törtek Rómára, mint ellenséges földre, a lábuk előtt heverő ellenséget könyörtelenül mészárolták, egyeseket proskribáltak, száműztek és vagyonukat elkobozták, s akadtak, akiket elviselhetetlenül megkínóztak.

3

9. Semmilyen visszataszító tett nem hiányzott már akkor, amikor mintegy ötven évvel Gracchus után e pártütők egyike, Cornelius Sulla, a hajókat nagyobb bajjal orvosolván, önmagát korlátlan időre egyeduralkodónak nyilvánította. Az ilyeneket egykor dictatoroknak nevezték, és veszélyes helyzetben hat hónapra választották; a dictatorok választásáról azonban ekkor már régóta letettek.

10. Sulla tehát erőszakkal és kényszerrel, de névleg választás útján, örökös dictator lett. Mégis, tudtom szerint ő volt az első, aki zsarnoki hatalmával eltelvén, azt önként letenni mertte; még ki is jelentette, hogy hajlandó számot adni önmaga ellenfelének, majd, immár magánemberként, mindenki szemé láttára lassan végigvonult a Forumon, és bántatlanul tért házába.

11. Még mindig ilyen rettegésben tartotta hatalma a jelenlevőket! De lehet, hogy lemondása felett csodálkoztak, vagy talán a számadás bejelentése töltötte el őket tisztelettel, vagy emberséges érzésük és az a

meggondolás lett rajtuk úrrá, hogy zsarnoki uralma végül is hasznosnak bizonyult. 12. Sulla alatt a pártharcok egy időre tehát elcsendesültek, és ezzel Sulla mintegy jóvátette azt a sok bajt, amelyet okozott.

4

Sulla után újabb, hasonló jelenségek mutatkoztak. Végül is Gaius Caesar, miután Galliában a választás útján ráruházott korlátlan hatalmat hosszú időn át betöltötte, s a senatus lemondásra szólította fel, emiatt nem magát a senatust, hanem Pompeiust, ellenfelét és az itáliai hadsereg akkori vezérét okolta, s azt állította, hogy Pompeius fondorlatos úton akarja hatalmától megfosztani. Azt a javaslatot tette hát, hogy vagy mindketten tartsák meg az ellenségeskedésekkel szemben biztosságot nyújtó seregeiket, vagy pedig Pompeius is, hozzá hasonlóan, bocsássa el a kezében levő sereget, s a törvények oltalma alatt magánemberként éljen tovább. 13. De mivel egyik javaslata sem nyert elfogadást, Galliából Pompeius ellen hadat indított, betört hazája földjére, és menekülő ellenfelét Thessaliáig űzve, itt nagy csatában fényesen legyőzte, majd egészen Egyiptomig üldözte tovább. 14. Miután az egyiptomiak Pompeiust meggyilkolták, elrendezte Egyiptom egyes ügyeit, és mindaddig ott maradt, míg új uralkodókat nem helyezett hatalomra, majd Rómába tért vissza. 15. Így, főként katonai erővel, teljesen megsemmisítette legnagyobb ellenfelét, akit egykori nagy tetteiért és hadi sikereiért *Nagynak* [Magnus]* is neveztek. Ekkor már senki semmiben nem mert neki ellentmondani, és Sulla után másodszor őt választották örökös dictatorrá. 16. Ekkor ismét megszűnt minden pártviszály, mindaddig, míg őt, e valóban népbarát s az uralkodáshoz leginkább értő politikust meg nem gyilkolta a senatus ülés termében Brutus és Cassius, a nagy hatalma miatti irigységből s az ősi alkotmány féltésében. 17. A nép azonban nagyon meggyászolta halálát, városszerte felkutatták gyilkosait, holttestét a Forum közepén temették el, egykori máglyája helyén templomot emeltek, és most is istenként áldoznak neki.

* A szögletes zárójelbe foglalt szavak a fordító kiegészítései.

5

18. Az ekkor újra fellángoló és mindinkább terjedő polgárháborúk mérhetetlenül elhatalmasodtak. Sorra követték egymást az öldöklések, száműzetések, senatorok és az ún. lovagok tömeges proskripciói. A pártütők kölcsönösen kiszolgáltatták egymásnak ellenfeleiket, és ennek érdekében feláldozták barátaikat és testvéreiket is: annyiival erősebb volt az ellenfelekkel szembeni gyűlölet a hozzátartozók iránti jóakarathnál. 19. További előrehaladásuk során a római birodalmat is magántulajdonuként osztották fel egymás között: így járt el a három triumvir, Antonius, Lepidus és az, akit korábban Octaviusnak neveztek, de Caesar rokona és végrendeleti úton fogadott fia lévén, utóbb nevét Caesarra változtatta. 20. Az osztozkodáson, amint várható is volt, egymással hamarosan hajbakaptak, míg végül Caesar, hármójuk közül a legokosabb és a legtapasztaltabb, előbb Lepidustól vette el a neki juttatott Africát, majd Lepidus után (az actiumi csatában) Antonius is megfosztotta Syriától az Adriáig terjedő hatalmától. 21. E hatalmasnak tűnő és mindenkit ámulatba ejtő haditettei után Egyiptomba hajózva elfoglalta ezt az ősi királyságot, amely Alexandros birodalma óta a legtartósabban maradt fenn, mindaddig a leghatalmasabbnak bizonyult, és a római birodalom jelenlegi területén belül az egyetlen volt, amely még nem hódolt meg. 22. Ezt oly jelentős tettnek tartották, hogy ennek alapján ő volt az első, akit még életében *felsőcsédesként* [Augustus] tisztelték a rómaiak, és ezen a néven szólították. Önmagát tehát Gaius Caesarhoz hasonlóan, de nála is nagyobb mértékben a haza s az uralma alatt álló valamennyi provincia egyedüli urának nyilvánította anélkül, hogy többé szüksége lett volna választásra, szavazásra vagy más efféle látszatra. 23. Uralma időtállóan és szilárdnak, mindenben szerencsésnek bizonyult, félelmet keltett mindenkiben és utódainak a sajátjához hasonló hatalmat tudott átadni.

6

24. Változatos pártharcokon keresztül így jutott el a római állam az egyetértéshez és egyeduradalomhoz. Hogy mindez miként ment végbe, azt írtam meg és foglaltam össze e könyvekben. Csodálatra méltó lesz

mindez azok szemében, akik szívesen tanulmányozzák az emberek mérhetetlen becsvágyát, félelmetes hatalomvágyát, szívós kitartásukat, s az emberi nemet sújtó számtalan csapást. Mivel pedig mindez mintegy bevezetése az egyiptomi eseményekről írandó könyvemnek, és az egyiptomi eseményekbe torkollik belé, szükségesnek tartottam előbb megírni. Hiszen ezeknek az eseményeknek során, az imént említett pártharcban, s az Antonius és a vele együtt harcoló Kleopatra elleni háborúban foglalták el Egyiptomot. 25. Az anyag bősége miatt ebben az első könyvben azt írtam meg, ami Sempronius Gracchustól Cornelius Sulláig történt, s a következő könyv tartalmazza a Gaius Caesar haláláig történő eseményeket. A polgárháborúkról szóló további könyvek a triumvireknek egymás ellen és a rómaiak ellen elkövetett tetteit fogják bemutatni, míg végül az utolsó könyv, amely az utolsó és legnagyobb polgárháborút, Caesarnak Antonius és Kleopatra ellen Actium mellett vívott harcát fogja bemutatni, egyben kezdete lesz az Egyiptom történetéről szóló könyvemnek is.

7

26. A rómaiak, amikor Italiát háborúban lépésről lépésre elfoglalták, a föld egy részét kisajátították, s azon városokat alapítottak, vagy pedig a meglévő városokba maguk közül telepéseket küldtek. 27. Ezeket a városokat őrhelyeknek szánták, és valahányszor egy-egy területet fegyverrel elfoglaltak, a megművelt földeket azonnal szétosztották, eladták vagy bérbe adták az ott letelepülőknek, míg azt a földet, amely a háború következtében megműveletlen volt – s ennek mennyisége egyre növekedett –, nem értek rá szétosztani, hanem addig is nyilvános árverés útján értékesítették azzal a feltétellel, hogy akik művelés alá akarják venni, azt az évenkénti termés egy részének, és pedig a gabonafélék egytizedének s a vetemények egyötödének beszolgáltatása fejében megtehetik. Hasonlóképpen az állattenyésztőkre is, mind a szarvasmarhafélék, mind az aprómarha után fizetendő járulékot vetették ki. 28. Mindezt az általuk különösen munkabírónak tekintett itáliai lakosság szaporodása kedvéért tették, abban a reményben, hogy így verrokoni szövetségeseket szereznek. A dolog azonban éppen fordítva

lított ki. 29. Ennek a megműveletlen földnek nagy részét ugyanis a gazdagok szerezték meg, s abban bíztak, hogy az idő múlásával ezeket ügysem veszi el tőlük senki. Sőt a szegényeknek környékükben levő kisbirtokait is részben rábeszéléssel megvásárolták, részben erőszakkal elrabolták, s így eddigi birtokaik helyett immár hatalmas földeket műveltek meg. Ehhez azonban rabszolga-földműveseket és pásztorkut vettek igénybe, nem pedig szabad napszámosokat, nehogy azokat a földmunkától katonai szolgálatra szólítsák. A rabszolgák birtoklása abból a szempontból is nagy hasznot jelentett, hogy ezek a katonasoldadás alóli mentességük következtében sok gyermekkel rendelkeztek, s akadálytalanul szaporodhattak. 30. Ebből eredően a hatalmasak egyre gazdagodtak, a rabszolgánép betöltötte az egész országot, az italicusok száma viszont, különösen a férfiaké, egyre csökkent, mert szegénység, alózás és katonakötelezettség alatt szenvedtek. 31. De ha mindennek ellenére maradt volna is munkára idejük, téltlenségre voltak kárthatatlanok, hiszen a föld már a gazdagok kezében volt, s ezek a szabadok helyett rabszolgákat alkalmazták a földmunkára.

8

32. A nép emiatt mindinkább méltatlankodott. Látta, hogy itáliai szövetségesei egyre fogynak, és meglévő hatalmát is veszélyeztetni immár a rabszolgák ekkora tömege. 33. Kivezető utat sem látott, hiszen nem könnyű feladat és nem is teljességgel méltányos ily nagyszámú embert oly hosszú ideje birtokolt és ráadásul oly nagy kiterjedésű földjétől megfosztani akkor, amikor már saját költségükön létesítettek ültetvényeket, emeltek épületeket és szereztek be a felszerelést. Végre, nagy nehezen, olyan törvényt hoztak a néptribunusok javaslatára, amelynek értelmében az ilyenfajta földből senkinek sem lehet ötszáz iugerumnál nagyobb birtoka, sem száznál több szarvasmarhája és ötszáznál több aprómarhája. Ezenfelül elrendelték, hogy mindenki tartson földjén meghatározott számú szabad embert is; ezek tartsák szemmel és jelentsék az ott történeteket. 34. Miután mindezt törvénybe foglalták, a törvény megtartására esküt tettek, és megszegésére büntetést szabtak. Azt remélték, hogy az ezen felüli földeket azonnal kiárusíthatják apró parcellákban a szegények

között. A valóságban azonban senki sem törődött sem a törvénnyel, sem az esküvel, s akik látszólag törődtek is vele, azok is képmutató módon saját rokonaik között szét földjüket, a többség azonban ügyet sem vetett a törvényre.

9

35. Végül Tiberius Sempronius Gracchus lépett fel, tekintélyes és köztudomásúan dicsőségvágyó, ékesszóló férfiú, akit e tulajdonságai miatt mindenki előtt ismertté tettek. Ez néptribunusként nagy beszédekkel tartott az italicus népről. Elmondta, hogy ez a rendkívül harcias s a rómaiakkal rokon nép egyre fogyatkozik a szegénység s a csekély népszaporulat miatt, és reménye sincs sorsa jobbrafordulására. 36. A rabszolgákat azonban szidalmazta, mint olyanokat, akik harcra sem alkalmasak és gazdáik iránt sincsenek hűséggel. Hivatkozott arra, hogy az imént is Sziciliában mennyit szenvedtek az ott szintén hatalmas tömeget alkotó földművelő rabszolgáktól gazdáik, olyannyira, hogy a leverésükre indított háború a rómaiak számára sem volt könnyű vagy gyors vállalkozás, sőt, hosszú időn át változó veszedelmek közepette folyt. 37. Miután mindezeket elmondta, felújította azt a törvényt, hogy senki sem birtokolhat ötszáz iugerumnál több földet. A régi törvényt felül azonban még feleannyi földet juttatott gyermekeiknek, s hozzá tette, hogy a jövőben három, választott, évenként-cserélődő személy osszon földet a szegényeknek.

10

38. Ez volt az, ami leginkább nyugtalanította a gazdagokat, hiszen most a földosztó bizottság miatt már nem vehették annyira semmibe a törvényt, mint ahogy eddig tették, s a telepesektől sem vásárolhattak újabb földeket. Ugyanis Gracchus erre is gondolt, s megtiltotta a földek eladását. 39. A gazdagok összeverődtek; mind siránkoztak, a szegényeknek felhánytorgatták saját egykori nagy tetteiket, az általuk létesített ültetvényeket és épületeket; egyesek felhozták, hogy a földet pénzen vették meg szomszédaiktól, s most még pénzüket is elvesztik, mások atyáik sírjára hivatkoztak és arra, hogy az atyai örökösök

444

szétosztása során jutottak birtokukhoz. Ismét mások azt emlegették, hogy feleségük hozományát költötték a földre vagy hogy leányuknak adták hozományként; a hitelezők a földekre kiadott adósságleveleket mutogatták. Egyszóval mindenfelől szégyenletes jajveszékélés és panaszkodás hallatszott. 40. De a szegények is méltatlankodtak. Egykori jó módjukból – így mondták – a végső szegénységbe, ebből pedig teljesen halódás állapotába jutottak, már nem képesek gyermekeiket felnevelni és létfenntartásukat biztosítani. Felsorolták, hogy hány háborúban vettek részt, míg ezt a földet meghódították, és tiltakoztak az ellen, hogy továbbra is kizárják őket a közös földek birtoklásából. Gyalázták a gazdagokat azért is, hogy szabadok, polgárok és katonák helyett rabszolgákkal műveltetik meg földjüket, ezzel a megbízhatatlan népséggel, amely mindig ellenséges érzületű, s ezért katonai szolgálatra sem alkalmas. 41. Így mindkét fél háborgott s egymást szidalmazta. Eközben a lakosság egy másik része, a coloniák vagy municipiumok lakói és mindaz, aki más jogcímen volt érdekelt a földkérdésben, érdekeit feltéve szintén a városba özönlött, és vagy az egyik, vagy a másik párthoz csatlakozott. 42. A tömegek, éppen sokaságukban bízva, egyre nagyobb hűtőrságra kaptak, és súlyos rendzavarások közepette várták a törvényjavaslat feletti szavazást. Az egyik fél azt hajtogatta, hogy semmiképpen sem engedi meg a törvény életbelépését, a többiek pedig azt, hogy mindenáron keresztülviszik. Az anyagi érdeken felül a szembenálló feleket a harci vágy is tüzelte: így készülődtek egymás ellen, várva a döntő napot.

11

43. Gracchus törvényjavaslatával nem annyira a lakosság jólétére, mint a népszaporulat biztosítására gondolt. Művének hasznosságán olyannyira fellelkesült, hogy úgy gondolta, ennél nagyobb és dicsőségesebb tettet Italia érdekében nem is lehet végrehajtani, s észre sem vette a benne rejlő nehézségeket. 44. Közvetlenül a szavazást megelőzően több lelkesítő és nagy hatású beszédben azt kérdezte hallgatóitól, nem az méltányos-e, hogy a közös földeket közösen használják, nem áll-e közelebb [a nemesekhez] a rabszolgánál a polgár, nem hasznosabbak-e a katonáskodók azoknál, akik alkalmatlanok a harcra, s nem törődnek-e

445

jobban a közügyekkel azok, akik maguk is részesülnek a közjavakból. 45. De az ilyen összehasonlítást, mint amelyben a méltánytalanság önmagáért beszél, nem is fejtven ki, arra tért rá, hogy a haza reményeit és aggodalmait fejtegesse. Birodalmunk nagy részét háborúban, erőszakkal szereztük – mondta –, és reményünk van a földkerekség többi részének meghódítására is. De most minden kockán forog, mert vagy meghódítjuk a többi országot is férfaink nagy számával, vagy pedig gyengeségünk s viszályaink miatt a meglevőt is elveszítjük. 46. Az előbbi lehetőség dicsőségét s az abból fakadó gazdagságot – az utóbbinak pedig veszélyét és félelmetes voltát erőteljesen – hangsúlyozva, arra szólította fel a gazdagokat, hogy ha kell, maguktól és önszántukból adják át ezeket a földeket a jövődő reményében a sokgyermekes családoknak, és jelentéktelen személyes érdekekhez ragaszkodva ne veszítsék szem elől a legfontosabbat. Arra is hivatkozott, hogy földjük eddigi megműveléséért megfelelő ellenérték az, ha ötszáz iugerumot minden további fizetés nélkül szilárd örökbirtokként megtarthatnak, s azok, akiknek gyermekeik is vannak, minden gyermekük után ennek a területnek további felelő részét is megkaphatják. 47. Számos ilyenfajta beszéddel Gracchus felizgatta a szegényeket és mindazokat, akiknek értelmes gondolkodása erősebb volt birtokvágyuknál. Ezután utasítást adott az írnoknak: olvassa fel a törvényjavaslatot.

12

48. De egy másik néptribunust, Marcus Octaviust a vagyonosok felbéreltek a törvényjavaslat megakadályozására; márpedig a rómaiaknál vita esetén a nemleges vélemény a mérvadó. Octavius tehát az írnokot utasította, hogy hallgasson el. 49. Gracchus súlyos szemrehányások közepette a gyűlést a legközelebbi ülésnapra halasztotta... [A legközelebbi gyűlésen] megfelelő örséggel vette magát körül, hogy ezzel Octaviust szárdéka feladására kényszerítse. 50. Az írnoknak fenyegetőzések közepette utasítást adott, ismertesse a néptömeg előtt a törvényjavaslatot. Ez megkezdte a javaslat felolvasását, de Octavius tiltakozására ismét elhallgatott. Miközben a néptribunusok szidalmakkal támadtak egymásra, s a nép a végsőkig felháborodott, az optimaták a néptribunusokat felszólították, terjesszék vitájukat a senatus elé. Gracchus sietve elfo-

gulta a javaslatot, és abban a hitben, hogy a törvény minden jó szándékú ember tetszését elnyeri, a senatus üléstermébe sietett. 51. Itt azonban kevés embert talált, s a jelenlevő gazdagok sértegetni kezdtek. Erre ömért kirohant a népgyűlésre és kijelentette, hogy a következő napra szavazást tűz ki a saját törvényjavaslatáról és Octavius néptribunusi hivataláról: mert megtarthatja-e néptribunusi hatalmát az, aki a nép érdekeit elárulja? Így is cselekedett. 52. Mivel ugyanis Octavius minden félelem nélkül továbbra is tiltakozott, Gracchus elsőnek az Octavius hivatalban maradásáról szóló kérdést bocsátotta szavazásra. Az első tribus Octavius letételére szavazott: Gracchus erre feléje fordulva arra kérte, vonja vissza tiltakozását. Mikor az nem engedelmeskedett, a többi tribus is sorra megszavaztatta. 53. Akkor harmincöt tribusból állt a népgyűlés. Az első tizenhét tribus nagy indulattal csatlakozott Gracchus javaslatához. A tizennyolcadik tribusnak kellett a döntő szót kimondania. Ekkor Gracchus az egész nép szeme láttára ismét könyörgő és ékesszóló szavakkal fordult a már nagyon is veszélyeztetett Octaviushoz: ne akadályozza meg ennek a szent és egész Italiára nézve hasznos műnek végrehajtását, ne forduljon szembe a nép leghőbb vágyával, hiszen néptribunusként éppen annak támogatására lenne hivatva, tiltakozásával ne kényszerítse ki hivatalából való eltávolítását. 54. E szavak után az isteneket hívta fel tanúként arra, hogy akarata ellenére kell megszegyenítenie hivatalbeli társát. Amikor ezzel sem győzte meg, végrehajtotta a szavazást. Ezáltal Octavius egy csapásra magánemberré lett, és észrevétlenül otthagya a gyűlést. Helyébe Quintus Mummiust választották néptribunusnak, s a földtörvényt elfogadták.

13

55. A földosztó bizottságba elsőnek magát Gracchust, a törvény szerzőjét, azonos nevű testvérét [Gaius Gracchus] s a törvény szerzőjének apósát, Appius Claudiust választották meg. A nép ugyanis még mindig attól tartott, hogy a törvény végrehajtása megghiúsul, ha azt nem maga Gracchus vezeti be, egész családjával együtt. 56. Gracchust a nép a törvény feletti örömben magasztalva, diadalmenetben kísérte házáig, mintha nem is egy városnak vagy egy törzsnek, hanem Italia minden népének újjáalapítója volna. 57. A győztes párt tagjai ezután visszatér-

tek földjeikre, ahonnan elindultak, a vesztes párt tagjai azonban méltatlankodva ott maradtak, s azt emlegették, hogy mihelyt Gracchus ismét magánemberré válik, még nagyon meg fogja bántani, hogy meggyalázta a szent és sérthetetlen hivatalt és ily heves háborgások magvát ültette el egész Italiában.

14

58. Már itt volt a nyár, és közeledtek a néptribunusi választások. Mennél közelebb volt a választás napja, annál világosabbá lett a gazdagoknak az a törekvésük, hogy Gracchus legádázabb ellenségeit ültessék a tisztségbe. Ő e fenyegető bajok közepette félt attól, mi lesz, ha nem választják meg a jövő évre is tribunusnak. A falusi lakosságot tehát a választásokra ismét a fővárosba hívatta. 59. Azok azonban, nyár lévén, nem értek rá; ezért a választásig még hátralevő határidő rövidségétől hajtva a városi nép segítségéhez folyamodott, és külön-külön minden városnegyedet bejárva azt kérte, válasszák meg jövő évre is néptribunusnak, hiszen az ő érdekeikért harcolva juttatta magát veszélyes helyzetbe. 60. Amikor a népgyűlés megkezdődött, az első két tribus sietve Gracchus mellett szavazott. Erre a gazdagok tiltakozni kezdtek, hogy törvénytelen dolog, ha ugyanaz a személy kétszer egymásután visel egy hivatalt. Rubrius néptribunus, aki sorsvetés alapján a népgyűlés elnöke volt, nem mert dönteni. Erre Mummius, akit annak idején Octavius helyébe választottak néptribunusnak, arra szólította fel, adja át neki a népgyűlés vezetését. 61. Az már hajlott volna erre, a többi néptribunus azonban azt követelte, hogy újabb sorsvetést tartsanak az elnöklésről. Ha ugyanis a kisorsolt elnök, Rubrius visszalép, az egész sorsolást újra kell kezdeni. 62. Emiatt újra nagy vita támadt, s ebben Gracchus maradt alul. A szavazást másnapra halasztotta, de magában már mindentől lemondott. Gyászt öltött – bár még hivatalban volt –, s a nap hátralevő részében, fiával együtt a Forumon felkereste és kérlelte barátait, mert – úgymond – ellenfelei most azonnal végezni akarnak vele.

448

15

63. A szegényeket nagy szálamon fogta el, s elgondolkoztak a saját sorsukon is. Attól tartottak, hogy nem lesznek többé egyenjogú polgárok, hanem a gazdagok erőszaka alatt rabszolgasorban kell élniök. Gracchust is siratták, aki ily félelmet áll ki, és ennyit szenved értük. A veszékelés közepette estefelé mindnyájan lakására kísérték, s arra biztatták, ne csüggedjen a holnap miatt. 64. Gracchus ebből bizalmat merítve még az éjszaka folyamán összegyűjtötte párthíveit, és megbeszélve a jelt, ha harcra kerülne a sor, elfoglalta a Capitolium templomát – ahol a szavazásnak végbe kellett mennie –, valamint a népgyűlés számára kijelölt térség közepét. 65. Itt a többi néptribunus és a gazdagok által szorongatva – ezek ugyanis nem akarták megengedni, hogy rá szavazzanak – végül megadta a harci jelt. A beavatottak hirtelen változni kezdtek, mindenfelől kezek emelkedtek a magasba, Gracchust egyes hívei szinte testőrökként őrizték, mások nekigyürköztek, a lictorok kezéből kiragadták és széttörték a botokat és vesszőnyalábokat, a gazdagokat kiűzték a népgyűlésről, 66. s mindezt oly nagy zűzavar és vérontás közepette cselekedték, hogy a néptribunusok félelmükben elmenekültek, a papok bezárták a szentélyt, rendezetlen futás és menekülés kezdődött. Különböző alaptalan rémhírek is elterjedtek. Egyesek azt híresztelték, hogy Gracchus az összes többi néptribunust megfosztotta hivataluktól – mivel ugyanis nem látták őket, ezért képzelték így –, mások azt mondták, hogy népszavazás nélkül bihatalmúlag nyilvánította magát a következő évre néptribunussá.

16

67. Ilyen körülmények között ült össze a senatus Fides szentélyében. Csodálkozom azon, hogy bár hasonló veszélyes helyzetben gyakran mentette meg az államot egy személy uralma, ekkor eszükbe sem jutott dictatort választani, hanem ezt az intézményt, amely az ősök idején a leghasznosabbnak tűnt, sem ekkor, sem a későbbi zavarok idején szóba sem hozták. 68. Ehelyett határozathozatal után a Capitoliumra siettek. Cornelius Scipio Nasica, a pontifex maximus vezette őket, s nagy hangon azt kiáltozta, hogy aki a hazát megmenteni

449

akarja, kövesse őt. Köpenyének szegélyét fejére borította, talán abban a reményben, hogy ez a szokatlan látvány melléállásra készíti az embereket, talán azért, hogy ezzel, mintegy sisakot téve fejére, a kezdődő harcra adjon jelt – vagy talán azért, hogy tetteit az istenek előtt elrejtse!

69. Mikor a szentélyhez érkezett, és nekirontott Gracchus híveinek, azok mint nagy tekintélyű arisztokrata férfiúnak, utat engedtek neki, főleg mert látták az őt követő senatorokat. Ezek azonban Gracchus híveinek kezeiből kitekérték a husángokat, a népgyűlés helyén talált padokat és más bútordarabokat kezükbe ragadták, s ezekkel ütlegelve őket, elűzték a népgyűlés helyéről, majd a meredek lejtőn letaszították.

70. Ebben a zűrzavarban Gracchus számos pártbírója és magát Gracchust is a szentélynél bekerítették, s a szentély kapuinál, a királysobrok tövében megölték. Holttesteiket még azon az éjszakán a folyó habjaiba vetették.

17

71. Így halt meg Gracchus, fia a kétszeres consulságot viselt [idősebb] Gracchusnak és Corneliának, a Karthagót legyőző Scipio leányának. Azért szenvedett halált, mert kiváló elgondolását erőszakkal akarta keresztülvinni: s bár még hivatalban volt mint néptribunus, a Capitoliumban lelte halálát. Első ízben követtek el akkor a népgyűlésen ilyen gaztettet – de nem ez volt az utolsó! Mindig támadt valami hasonló ok.

72. A város pedig Gracchus halálának hírére a gyászolók és ujjongók táborára szakadt. Az előbbieket önmagukat is, őt is siratták, s elítélték a jelen helyzetet, mint amely már nem az alkotmány, hanem az önkény és erőszak uralma, a másik tábor pedig úgy érezte, hogy most már minden szándékukat végrehajtották.

73. Mindez akkor történt, amikor Aristonikos hadat indított a rómaiak ellen Ázsia birtoklásáért.

18

Gracchus meggyilkolása és Appius Claudius halála után pedig az ifjabb Gracchusnak a földosztásban társaiul szegődtek Fulvius Flaccus és Papirius Carbo. Mivel azonban a földek birtokosai nem voltak haj-

landók földjeiket bejelenteni, közhírré tették, hogy bárki bevádolhatja és feljelentheti őket.

74. Egy csapásra tömegesen indultak meg a súlyos perek. Mert ha valamely, a közfölddel határos földet eladtak vagy a szövetségesek között osztottak szét, területének megállapítása érdekében kikutatták eredetét is, hogy hogyan vásárolták meg és miként osztották szét. Márpedig nem mindenkinek volt kezében az adásvételi szerződés vagy a földosztásról szóló bizonylat, és ha valami irat elő is került, az sem volt egyértelmű.

75. Így a földek újójagos felmérésekor egyeseket gyümölcsösükről és tanyatelepülésükről kopár földre telepítettek át, másokat a megművelt földről terméketlen, mocsaras területre költöztettek, hiszen mivel ezeket a földeket harcban szerezték, már eleve sem végezték el pontosan a felmérést.

76. Amióta pedig felosztottak minden önként vállalkozót, hogy a meg nem művelt földet művelés alá veheti, ez sok szomszédos földbirtokost arra bátorított, hogy a kétféle jellegű földet összekeverje. A múlt idő is mindent megváltoztatott.

77. Így a gazdagok által elkövetett jogtalanságokat, bármily nagyarányúak voltak is, nehezen lehetett kideríteni. Semmi más nem történt, mint általános zűrzavar, amelyben mindenkit más földjére költöztettek és telepítettek.

19

78. Ezt a helyzetet és ezen felül a földek körüli perekben ítélezők szorongatásait nehezen viselvén Italia lakói, Cornelius Scipiót – aki annak idején Karthagót dúlta fel – kérték meg arra, hogy szorongatott helyzetükben legyen patrónusuk.

79. Ő pedig, aki háborúiban vitéz katonaként ismerte őket meg, nem akarta kérésüket semmibe venni. Elment hát a senatus ülésére, és itt, bár Gracchus törvényét a néptől való féltelmében nyíltan nem támadta, mégis kifejtette a jelenlegi eljárás visszasságait, és azt javasolta, hogy a földek körüli pereket ne a földosztó bizottság tagjai – akiket a per alatt állók elfogultaknak tekintenek –, hanem más személyek intézzék.

80. Ezzel a méltányosnak látszó javaslatával nagy hatást is keltett, s a bírászkodás jogát Tuditanus consulnak adták át. Ő azonban, mihelyt e munkához hozzáfogott, felismerte népszerűtlen voltát, és az illyrek elleni hadjáratot használta fel ürügyül arra, hogy ne kelljen ítéleznie. A földosztó bizottság tagjai

pedig, mivel senki sem fordult többé hozzájuk igazságért, teljes télen-
ségben maradtak. 81. Ezzel kezdődött a nép gyűlölete és neheztelése
Scipióval szemben, mert látták, hogy bár a nép őt – mások haragját is
magára vonva – szerette, és a hatalmasokkal gyakran szembeszállva két
ízben is a törvény ellenére consulnak választotta, most mégis az itali-
cusok érdekében ellentükre cselekszik. 82. Ezt a közhangulatot látván,
mindazok, akik eddig is Scipio ellenségei voltak, immár fennen han-
goztatták, hogy ő el van szánva Gracchus törvényének teljes eltörlé-
sére, és ennek érdekében fegyveres vérengzés végrehajtásától sem fog
visszariadni.

20

83. E hírek hallatára a nép is rémületbe esett. Végül egy reggel Scipi-
ót, miután este még maga mellé helyezte viasztábláját, amelyre éjsza-
ka fel akarta jegyezni a nép előtt tartandó beszédét, holtan, de sebek
nélkül találták. Lehet, hogy Cornelia, Gracchus anyja szötte ellene az
ármányt, hogy Gracchus törvénye ne töröltessék el, és ebben talán le-
ánya, Sempronia, Scipio felesége is segítette, akit rút külseje és gyer-
mektelen volta miatt férje sem szeretett és ő se szerette férjét. Mások
úgy vélik, önként vetett véget életének, felismervén, hogy képtelen
lesz ígéreteit teljesíteni. 84. Egyesek állítása szerint kínvallatásnak alá-
vetett rabszolgái bevallották, hogy gazdájukat ismeretlen személyek,
akik éjjel a hátsó bejáraton át osontak be, megfojtották; akik azonban
a vallomást hallották, óvakodtak nyilvánosságra hozni, mert tudták,
hogy a nép még mindig gyűlöli őt, és örül a halálának. 85. Scipio té-
hát meghalt, és még nyilvános temetésre sem méltatták, bármily nagy
szolgálatokat tett a római birodalomnak. Ennyivel erősebb volt az ele-
ven harag az egykori népszerűsénél! És ez az önmagában oly fontos
esemény Gracchus mozgalmához képest csak mellékesnek tűnt.

21

86. A földek szétosztását a nagybirtokosok tehát a legkülönbözőbb
ürügyekkel hosszú időn át halogatták. Egyesek azt javasolták, hogy
az [italicus] szövetségeseket, akik a legtöbb ellenvetést tették a föld-

osztással szemben, ruházzák fel római polgárjoggal, hogy e nagyobb
előny birtokában a földek ügyében ne folytassák a vitát. 87. Ezt az itali-
cusok is szívesen fogadták, mert a polgárjogot többre becstültek a föld-
nél. Ebben leginkább Fulvius Flaccus támogatta őket, aki ekkor egy
személyben volt consul és a földosztó bizottság tagja. A senatus azon-
ban ellenkezett, mondván, hogy alattvalókból így egyenjogú polgá-
rokká lesznek. 88. Ez a törekvés tehát szintén meghiúsult, a nép pedig,
amelyet mindeddig a földhözjuttatás reménye éltetett, elcsüggedt. Ily
körülmények között a nép örömmel látta, hogy a földosztók egyike,
Gaius Gracchus pályázik a néptribunusi tisztségre, a törvényhozó
Gracchus öccse. Ő bátyja bukása után hosszú időn át csendben, félre-
húzódva élt, de a senatus számos tagjának megvetését érezve, most
mégis jelentkezett a néptribunusi tisztségre. 89. Alighogy a választáson
fényes sikert aratott, azonnal megkezdte harcát a senatus ellen. Java-
latára a római nép minden tagjának közköltegen havi gabonaadagot
juttatnak, amire eddig még nem volt példa. 90. Ezzel az egyetlen
törvényhozói tettel máris teljesen megnyerte magának a népet, és
ebben Fulvius Flaccus is támogatta. Közvetlenül ez után a következő
évre is megválasztották néptribunusnak. Közben ugyanis életbe lépett
egy törvény, amelynek értelmében ha a választások idején nincs kellő
számú pályázó a néptribunusi tisztségre, a nép bárkit megválaszthat.

22

91. Gaius Gracchus így másodízben is néptribunussá lett. Mivel a né-
pet már lekenyerezte, most az ún. lovagokat akarta megnyerni, akik
méltóság tekintetében a senatorok és a nép között állanak. Ezt egy másik
politikai fogással, és pedig a következő módon érte el. 92. A bírósá-
gokat, amelyek megvesztegethetőségük miatt rossz hírben álltak, a
senatoroktól átutalta a lovagok hatáskörébe. Főleg azokat a közelmúlt-
ban történt eseteket hozta fel, hogy a bírák Aurelius Cottát, Salinator
és harmadikként Manius Aquiliust, Asia meghódítóját, nyilván meg-
vesztegetés hatása alatt, mentették fel. Az őket vádoló küldöttek azon-
ban a városban maradtak, és sérelmüket, mindenfelé felháborodást
keltve, széles körben terjesztették. A senatus annyira restellte az ügyet,
hogy hozzájárult a törvényjavaslathoz, a népgyűlés pedig törvényerőre

emelte, hogy a bíróságokat senatorok helyett lovagokból állítsák össze. 93. A törvény elfogadásakor Gracchus állítólag kijelentette, hogy ezzel egy csapásra megtörte a senatus hatalmát. A tapasztalat azonban Gracchus szavainak a vártnál is nagyobb igazságát bizonyította. 94. Az a tény ugyanis, hogy a lovagok immár valamennyi római polgár italicus, sőt még maguk a senatorok felett is elnyerték az ítékezés és büntetés jogát, korlátlanul, pénzbüntetésre, polgárjogtól való megfosztásra és száműzetésre is kiterjedően, őket bizonyos értelemben mindenki urává tette, a senatorokat pedig valóságos alattvalóikká. 95. A lovagok a szavazások alkalmával most összefogtak a néptribunusokkal, és velük együtt minden szándékukat keresztülvitték. Ez egyre nagyobb félelmet keltett a senatorok körében. Hamarosan odáig fajult a helyzet, hogy az állam erőviszonyai teljesen átalakultak. A senatusnak csak rangja maradt meg, a hatalom a lovagok kezébe került. 96. Ezután mind többre törtek. Már nem csak uralkodtak, hanem nyílt törvényteleneségek árán is háttérbe szorították a senatorokat. Eltanulták tőlük a megvesztegethetőséget, és maguk is megkóstolván a gyors vagyonosodás lehetőségét, azzal még rútabbul és még mértéktelenebbül éltek vissza. 97. Felbérelt vádlókat uszítottak a gazdagokra, a megvesztegetés miatt indított pereket pedig egymással összejátszva, vagy erőszakos úton is, teljesen megszüntették, úgyhogy ilyen panaszokkal nem is lépett fel többé senki. A bírósági törvény tehát hosszú időre az eddigieknél nem kevésbé súlyos lázongásokra adott alkalmat.

98. Gracchus eközben egész Italia területén hatalmas utakat építtetett, s ezzel a vállalkozók és kézművesek nagy tömegét tette készségees híveivé. Több coloniát is alapított. 99. A latinokat arra biztatta, hogy követeljék a teljes római polgárjogot, hiszen a senatus jóhiszeműleg nem szállhat szembe a [rómaiak] vérrokonainak e követelésével. A többi [italicus] szövetségesnek, akik a római népgyűléseken még nem rendelkeztek szavazati joggal, szintén meg akarta adni ezt a jogot, abban a reményben, hogy a szavazások alkalmával ezek is az ő javaslatait fogják támogatni. 100. A senatus megijedt ettől, s a consulokat olyan hirdetmény közzétételére utasította, hogy szavazásra nem jogosult személy

nem tartózkodhatik sem a városban, sem e törvények feletti szavazás színhelyétől negyven stadionon belüli távolságban. 101. Livius Drumust, egy másik néptribunust pedig arra beszéltek rá, akadályozza meg Gracchus javaslatait anélkül, hogy ennek okát a néppel közölné. Intercessiót ugyanis az ok megjelölése nélkül is lehet gyakorolni. Még azt is megengedték neki, hogy a népnek tizenkét colonia alapításának ígéretével kedveskedjék. A népnek tetszett ez a javaslat, Gracchus törvényjavaslatainak pedig már kisebb jelentőséget tulajdonítottak.

102. Gracchus azonban népszerűségéből vesztvén, Fulvius Flaccusszal akit consulsága után éppen e célból választottak néptribunusnak Africába hajózott. Africa területén ugyanis, annak termékenysége miatt, colonia alapítását határozta el a népgyűlés, s a colonusok letelepítésével kettejüket csak azért bízták meg, hogy a városból egy időre távol legyenek, s a senatus megszabaduljon demagóg tevékenységüktől. 103. A létesítendő colonia helyéül az egykori Karthágó romjait jelölték ki, nem gondolva azzal, hogy Scipio ezt a várost lerombolása után elátkozta, és örök időkre legelővé nyilvánította. 104. Ők itt – a törvényben eredetileg előírt csekélyebb számú telepes helyett – hatezer colonust elhajtottak letelepíteni; ezzel is a népet akarták megnyerni. Rómába visszatérve egész Italiában megkezdték a hatezer colonus toborzását. 105. Közben azonban a colonia megszervezésével megbízott, még mindig Africában tartózkodó tisztviselők levelet küldtek arról, hogy Gracchus és Fulvius által állított határköveket farkasok döntötték ki, a jósok pedig ebben baljóslatot láttak. Erre a senatus összehívta a népgyűlést, hogy az érvénytelenítse a colonia alapításáról szóló határozatot. 106. Így Gracchus és Fulvius ebben a tervükben is kudarcot vallottak. Szinte őrjöngők módjára kiáltották, hogy a senatus hazudik, amikor a farkasokról szóló híreket terjeszti. A nép legelszántabb fiai is velük tartottak. Törökkel felfegyverkezve indultak a Capitolium felé, ahol a coloniák ügyében a népgyűlésnek össze kellett tilnie.

emelte, hogy a bíróságokat senatorok helyett lovagokból állítsák össze. 93. A törvény elfogadásakor Gracchus állítólag kijelentette, hogy ezzel egy csapásra megtörte a senatus hatalmát. A tapasztalat azonban Gracchus szavainak a vártnál is nagyobb igazságát bizonyította. 94. Az a tény ugyanis, hogy a lovagok immár valamennyi római polgár italicus, sőt még maguk a senatorok felett is elnyerték az ítékezés és büntetés jogát, korlátlanul, pénzbüntetésre, polgárjogtól való megfosztásra és száműzetésre is kiterjedően, őket bizonyos értelemben mindenki urává tette, a senatorokat pedig valóságos alattvalóikká. 95. A lovagok a szavazások alkalmával most összefogtak a néptribunusokkal, és velük együtt minden szándékukat keresztülvitték. Ez egyre nagyobb félelmet keltett a senatorok körében. Hamarosan odáig fajult a helyzet, hogy az állam erőviszonyai teljesen átalakultak. A senatusnak csak rangja maradt meg, a hatalom a lovagok kezébe került. 96. Ezután mind többre törtek. Már nem csak uralkodtak, hanem nyílt törvénytelen ségek árán is háttérbe szorították a senatorokat. Eltanulták tőlük a megvesztegethetőséget, és maguk is megkóstolván a gyors vagyonosodás lehetőségét, azzal még rútabbúl és még mértéktelenebbül éltek vissza. 97. Felbérelt vádlókat uszítottak a gazdagokra, a megvesztegetés miatt indított pereket pedig egymással összejátszva, vagy erőszakos úton is, teljesen megszüntették, úgyhogy ilyen panaszokkal nem is lépett fel többé senki. A bírósági törvény tehát hosszú időre az eddigieknél nem kevésbé súlyos lázongásokra adott alkalmat.

98. Gracchus eközben egész Italia területén hatalmas utakat építtetett, s ezzel a vállalkozók és kézművesek nagy tömegét tette készsége híveivé. Több coloniát is alapított. 99. A latinokat arra biztatta, hogy követeljék a teljes római polgárjogot, hiszen a senatus jóhiszeműleg nem szállhat szembe a [rómaiak] vérrokonainak e követelésével. A többi [italicus] szövetségesnek, akik a római népgyűléseken még nem rendelkeztek szavazati joggal, szintén meg akarta adni ezt a jogot, abban a reményben, hogy a szavazások alkalmával ezek is az ő javaslatait fogják támogatni. 100. A senatus megijedt ettől, s a consulokat olyan hirdetmény közzétételére utasította, hogy szavazásra nem jogosult személy

nem tartózkodhatik sem a városban, sem e törvények feletti szavazás színhelyétől negyven stadionon belüli távolságban. 101. Livius Drusus, egy másik néptribunust pedig arra beszéltek rá, akadályozza meg Gracchus javaslatait anélkül, hogy ennek okát a néppel közölné. Intercessiót ugyanis az ok megjelölése nélkül is lehet gyakorolni. Még azt is megengedték neki, hogy a népnek tizenkét colonia alapításának ígéretével kedveskedjék. A népnek tetszett ez a javaslat, Gracchus törvényjavaslatainak pedig már kisebb jelentőséget tulajdonítottak.

102. Gracchus azonban népszerűségéből vesztvén, Fulvius Flaccusszal – akit consulsága után éppen e célból választottak néptribunusnak – Africába hajózott. Africa területén ugyanis, annak termékenysége miatt, colonia alapítását határozta el a népgyűlés, s a colonusok letelepítésével kettejüket csak azért bízták meg, hogy a városból egy időre távol legyenek, s a senatus megszabaduljon demagóg tevékenységüktől. 103. A létesítendő colonia helyéül az egykori Karthagó romjait jelölték ki, nem gondolva azzal, hogy Scipio ezt a várost lerombolása után elátkozta, és örök időkre legelővé nyilvánította. 104. Ők itt – a törvényben eredetileg előírt csekélyebb számú telepes helyett – hatezer colonust óhajtottak letelepíteni; ezzel is a népet akarták megnyerni. Rómába visszatérve egész Italiában megkezdték a hatezer colonus toborzását. 105. Közben azonban a colonia megszervezésével megbízott, még mindig Africában tartózkodó tisztviselők levelet küldtek arról, hogy a Gracchus és Fulvius által állított határköveket farkasok döntötték ki, a jószok pedig ebben baljóslatot láttak. Erre a senatus összehívta a népgyűlést, hogy az érvénytelenítse a colonia alapításáról szóló határozatot. 106. Így Gracchus és Fulvius ebben a tervükben is kudarcot vallottak. Szinte őrjöngők módjára kiáltozták, hogy a senatus hazudik, amikor a farkasokról szóló híreket terjeszti. A nép legelszántabb fiai is velük tartottak. Törökkel felfegyverkezve indultak a Capitolium felé, ahol a coloniák ügyében a népgyűlésnek össze kellett ülnie.

107. A nép már összegyűlt és Fulvius már hozzáfogott szónoklatához, amikor Gracchus fegyveres összeesküvő társainak kíséretében a Capitoliumra ért. 108. Őt magát is szorongással töltötte el példátlanul merész terveinek tudata. Ezért nem is ment a népgyűlés színhelyére, hanem a mellette lévő oszlopcsarnokban kezdett fel-alá járkálni, várva a történendőket. 109. E háborgó lelkiállapotában megpillantotta őt egy a népből származó ember, Antyllus, aki éppen áldozatot mutatott be az oszlopcsarnokban. Kezével megragadta – talán azért, mert értesült a dologról, illetve gyanított valamit, vagy talán valami más körülmény bírta szóra – és arra kérte, könyörüljön a hazán. 110. Gracchus ettől még inkább megzavarodott, és attól való félelmében, hogy tervei kitudódtak, átható, éles pillantást vetett rá. A jelenlevők egyike, bár senki sem adott erre jelet, és ilyen parancs sem hangzott el, pusztán Gracchusnak Antyllusra vetett éles tekintetéből arra következtetett, hogy itt van a várt alkalom. Abban a hiszemben, hogy Gracchus kívánságát teljesíti, ha ő kezdi meg a művet, kiragadta törét, és leszúrta Antyllust. 111. Amint a nyilvánosan ott heverő holttestet megpillantották, általános zaj keletkezett, és az emberek további vérontástól tartva, rettegéssel telve elhagyták a szentély környékét. Gracchus csak ekkor lépett a népgyűlés színhelyére, s a nép előtt mentegetőzni próbált a történetek miatt. 112. De már senkisémmel ügyelt rá, hanem, mint valami elátkozotttól, mind elfordultak tőle. Gracchus és Flaccus rémülten látták, hogy elhamarkodottságukban elszalasztották tervük végrehajtásának kedvező alkalmát, és otthonaikba siettek. Össeesküvő társaik velük mentek, a nép nagy többsége azonban egész éjszakán át megszállva tartotta a népgyűlés helyét, mint ahogy ez nagy veszélyek idején szokásos. 113. Opimius, aki a két consul közül egyedül tartózkodott a városban, hajnalra fegyvereseket rendelt a Capitoliumra, és hírnökök útján összehívatta a senatust. Ő maga mind ez idő alatt Castor és Pollux templomában várta a történendőket.

114. Másnap reggel a senatus maga elé idézte lakásából Gracchust és Flaccust, adjanak számot tetteikről. Ők ehelyett azonban fegyveresen az Aventinus dombra siettek, abban a reményben, hogy ha ezt megszállják, a senatus hajlandóbb lesz a békés megegyezésre. 115. Egyidejűleg szerte a városban a rabszolgákat is fegyverre szólították, szabadságot ígérve nekik – de már senkisémmel hallgatott rájuk. Így tehát megmaradt híveikkel elfoglalták és megerősítették Diana templomát. Ezután Quintust, Flaccus fiát a senatushoz küldték, azzal a kéréssel, hogy kössenek fegyverszünetet, s a jövőben éljenek egymással egyetértésben. Azok visszaüzenték, hogy fegyvereiket letéve ők maguk jöjjenek a senatus elé, ott adják elő óhajukat, és maguk helyett ne küldjenek többé más személyt. 116. Ők azonban még egyszer elküldték Quintust, s erre Opimius consul előző kijelentése alapján Quintust – akit már nem tekintett követnek – letartóztatta, Gracchus és hívei ellen pedig fegyveres osztagot rendelt ki. 117. Gracchus a cölöphídon át a Tiberis túlsó partjára menekült, s itt egyetlen rabszolgájától kísérve egy ligetben rejtőzött el. Mikor üldözői elérték, ő maga nyújtotta torkát rabszolgájának, hogy az vágja át. 118. Flaccus egy ismerősének műhelyében rejtőzködött el. Üldözői nyomában voltak, de nem találván rejtékhelyét, azzal fenyegetőztek, hogy az egész utcát felgyújtják. Aki befogadta, restellte volna, ha ő maga szolgáltatja ki a hozzá könyörgőt. Ezért egy ismerősét utasította, hogy az jelentse fel. Így Flaccust is elfogták és megölték. 119. Gracchus és Flaccus levágott fejét Opimius consul elé vitték, az pedig jutalmul annyi aranyat adott érte, amennyi a két fej súlya volt. A csőcselék közben kirabolta mindkettőjük házáat, párthíveiket pedig Opimius összefogdosta, börtönbe vetette és itt megfojtatta. 120. Quintusnak, Flaccus fiának csak annyit engedett meg, hogy maga válassza ki halálnemét. E vérontás után az egész városban tisztító áldozatot rendelt el, a senatus pedig elhatározta, hogy a népgyűlés helyén templomot emel Concordia [a polgárok egyetértése] tiszteletére.

121. Így végződött tehát az ifjabbik Gracchus felkelése. Röviddel később törvényt léptettek életbe, amely szerint azokat a földeket, amelyekről eddig vita folyt, birtokosaik eladhatják; az idősebb Gracchus ugyanis ezt is megtiltotta. A gazdagok ettől fogva rendre felvásárolták a szegények földjeit, vagy valamilyen ürüggyel erőszakosan vették el. 122. De még rosszabb is várt a szegényekre: Spurius Thorius néptribunus javaslatára törvénnyé vált, hogy a földet nem szabad többé felosztani, minden föld a jelenlegi birtokos kezén maradjon, a földekért azonban bizonyos járulékot kell a kincstárba beszolgáltatni, és az ebből befolyó jövedelmet szabad a nép között szétosztani. Ez az intézkedés a pénzosztások bevezetésével legalább némi vigaszt nyújtott a szegényeknek, a lakosság szaporodását azonban egyáltalán nem mozdította elő. 123. Miután ezekkel a mesterkedésekkel Gracchus törvényét semmissé tették – pedig ha megvalósul, ez kiváló és igen hasznos tett lett volna –, egy másik néptribunus a földek után fizetendő járulékot is megszüntette. A nép így elvesztette minden eddig elért eredményét. 124. Egyre csökkent a polgárok és a katonák száma. Gracchus halála után tizenöt évvel a nép elvesztette a földek utáni jövedelmét, a pénzosztást s a törvényeket, és a bíróságok szünetelése miatt tehetetlenségre volt kárhoztatva.

125. Ebben az időben történt, hogy Scipio consul leromboltatta azt a színházat, amelynek építését még Lucius Cassius kezdte meg s amely éppen befejezés előtt állt – mondván, hogy ez is alkalmat adhat újabb lázongásokra, és különben sem kívánatos, hogy a rómaiak hozzászokjanak a görögös szórakozásokhoz. 126. Quintus Caecilius Metellus censor pedig Glaucia senatort és Apuleius Saturninus volt néptribunust meg akarta fosztani rangjuktól méltatlan életmódjuk jogcímén, de tervét nem valósíthatta meg, censortársa ugyanis nem járult hozzá. 127. Nem sokkal később Apuleius, hogy bosszút tudjon állni Metelluson, másodszori néptribunusságra is jelentkezett, felhasználva ebben Glauciát is, aki akkor praetor és a néptribunusokat választó népgyűlés elnöke volt. De helyette egy Nonius nevű előkelő férfit választottak

akik Apuleiusszal szemben már régóta merész szavakat hangoztattak, Glauciát is gyalázta. 128. Glaucia és Apuleius, tartván attól, hogy a néptribunus még jobban kellemetlenkedhetik nekik, amint a néptribunusról távozott, ráuszították a csöcseléket, azok zajongni kezdtek, és amikor előlük egy kocsmába menekült, ott leszúrták. Alighogy e meggyűlölt és szörnyűséges esemény kitudódott, Glaucia hívei, mielőtt még a népgyűlés összehívhatott volna, kora hajnalban Apuleiust néptribunusnak választották. 129. Így Nonius meggyilkolását Apuleius néptribunussá választása után senki sem tette szóvá, mert ekkor már mindenki félt elcsúszni a vádat emelni.

Metellust is száműzték annak révén, hogy Gaius Mariust, Metellus ellenesét, aki ebben az évben töltötte be hatodik consulságát, a városok oldalára állították. 130. Apuleius ugyanis javaslatot nyújtott be a földnek felosztására, amelyet a mai Gallia területén a kelták tartanak, ez a kelta nép egykor elfoglalt; elűzésük után Marius ezt a területet, mint amely nem tartozik többé a gallokhoz, római uralom alá helyezte. 131. A javaslat záradékában az is szerepelt, hogy ha a néptörvényt megerősíti, a senatusnak öt napon belül esküt kell tennie arra, hogy engedelmeskedik a törvénynek; aki az esküt nem teszi le, nem maradhat többé senator, és húsz talentum pénzbírságot kell hogy fizessen a népnek. Ezzel az volt a tervük, hogy összes ellenfelüket megkímélik, mindenekelött pedig Metellust, aki politikai felfogásához híven ügysem fogja letenni az esküt. 132. Így hangzott tehát a törvényjavaslat. Apuleius ki is tűzte a szavazás napját és hírnököket küldött szét a földeken élő párthíveihez, akikben különösen azért bízott, mert annak idején Marius alatt szolgáltak. Mivel pedig az italiaiak a szavazásra nagy számban érkeztek, a nép emiatt méltatlankodott.

133. A népgyűlésen nagy zavar támadt. Akik szembeszálltak a néptribunusokkal, azokat Apuleius sértések közepette lelökte a szónoki emelvényről. A városi lakosság erre kiáltozni kezdett, hogy a népgyűlés

színhelyén mennydörgés hallatszik, holott a római hagyományok értelmében ilyenkor nem lehet érvényes törvényt hozni. 134. Apuleius párthívei ennek ellenére erősködtek, erre azonban a városiak nekigyűrköztek s a kezük ügyébe eső fatárgyakkal szétverték a falusiakat. Apuleius azonban újra összehívta híveit, és most már ők estek neki dorongokkal a városiaknak és erőszakkal keresztülhajszolták a törvényt. 135. Mihelyt az érvényre lépett, Marius mint consul összehívta a senatust, határozzon az eskü letételéről. Mivel pedig ismerte Metellus merev gondolkodásmódját és elhatározása, kimondott szava melletti szilárd kitartását, fondorlatos módon elsőnek ő maga nyilvánította azt a szándékát, hogy erre a törvényre a saját jószántából sohasem fogja az esküt letenni. Hasonlóképpen nyilatkozott maga Metellus is, a többiek pedig dicsérték elhatározását. Erre Marius felozlatta az ülést. 136. Az ezt követő ötödik napon, amely a törvény értelmében az eskü letételének határnapja volt, tíz óra körül a senatorokat sürgősen összehívta és kijelentette: ő fél a népnek a törvény iránti lelkesedésétől, de lehetőséget lát egy ügyes eljárásra: úgy fog esküdni, hogy „engedelmeskedik a törvénynek, amennyiben az valóban törvényerejű”. Ezzel távozásra bírja a földesekről odasereglett tömegeket, később pedig már nem lesz nehéz bebizonyítani, hogy nem érvényes az a törvény, amelyet erőszakkal, a mennydörgésre való hivatkozás ellenére, a hagyományok semmibevételével szavaztak meg.

31

137. Ezt mondván egy pillanatig sem várt tovább, hanem – miközben mindenki elnémult e ravasz ötlet feletti döbbenetében, és mert Marius még gondolkodásra sem hagyott nekik időt – azonnal Saturnus szentélyébe sietett, ahol a quaestorok kezébe kellett az esküt letennie. Itt barátaitól körülvéve elsőnek ő mondta el az esküformulát. 138. Ugyanígy esküdtek a többiek is, mindenki féltve saját sorsát. Egyedül Metellus nem esküdött meg, hanem félelem nélkül kitarzott elhatározása mellett. Apuleius már másnap odaküldte hozzá egy emberét, és erőszakkal kivonszoltatta a senatus terméből. 139. Sőt a többi néptribunus támogatásával Glaucia és Apuleius a falusiak közé mentek és azt mondogatták, hogy soha nem lesz övük a föld és nem lesz érvényes

a törvény, amíg Metellust nem száműzik. Megszerkesztették ellene a száműzetési javaslatot azzal a záradékkal, hogy a consulok hirdessék ki: „senki sem adhat részt Metellusnak tüzeből, vizéből, hajlékából”. E javaslat megszavazására ki is tűzték a határnapot. 140. A város lakói rendkívül felháborodtak, és Metellust mindenüvé kivont kardokkal kísérték. Metellus azonban megölelte híveit és dicsérve elszántásgukat, kijelentette: nem engedheti, hogy miatta bármilyen veszély érje a hazát. E szavakkal elhagyta a várost. Apuleius a népgyűlésen megszavaztatta a száműzetésről szóló törvényt, Marius pedig kihirdette a törvényben foglaltakat.

32

141. Így ment száműzetésbe Metellus, ez a nagy hírű ember. Apuleiust abban az évben harmadszor választották néptribunussá. Egyik társa állítólag egy szökött rabszolga volt, aki magát az idősebb Gracchus fiának tüntette fel, és ezért a nép, apjára emlékezve, szívesen támogatta a szavazásnál. 142. Amikor a consulok megválasztására került sor, az egyik helyre egyhangúlag Marcus Antonius választották, míg a másik consulságra az imént említett Glaucia és Memmius pályázott. Mivel Memmius sokkal népszerűbb volt, Glaucia és Apuleius, tartván megválasztásától, még a szavazás alatt husáanggal felszerelt embereiket küldték ellene, s ezek Memmiust mindenki szeme láttára a nyílt térségen agyonverték. 143. A népgyűlés e zavar közepette szétszéledt. Nem voltak többé törvények, nem voltak bíróságok, kihalt minden ügyenzet. Másnap a nép felháborodásában összesereglett, hogy Apuleiust is megöljék. Ő azonban a földesekről újabb tömeget vonultatott fel, és Glauciával, valamint Gaius Saufeiussal quaestorral együtt elfoglalta a Capitoliumot. 144. A senatus erre kimondta mindnyájukra a halálos ítéletet. Marius nehéz szívvel bár, és hosszas habozás után, de mégis felfegyverezte néhány emberét. Míg ő azonban késlekedett, mások elvágták a szentélybe vezető vízvezetékét. Saufeiussal a szomszjalál helyett inkább magára akarta gyűjtani a szentélyt, Glaucia és Apuleius azonban Marius segítségének reményében megadták magukat, majd Saufeiussal is követte őket. 145. Marius, miközben körülötte mindenki azt követelte, hogy nyomban végezzen velük, a senatus termébe zárta őket, azzal, hogy a törvények értelmében fog cselekedni. A többiek

azonban abban a meggyőződésben, hogy ez csak kifogás, leszedték a senatus épületének tetejéről a cserepeket, és azokat Apuleiusra és társaira hajigálták, mindaddig, amíg a quaestort, a néptribunust és a praetort – akik teljes hivatali díszükben voltak ott – meg nem ölték.

33

146. E felkelés során rengetegen pusztultak el, többek között a már említett másik néptribunus, Gracchus állítólagos fia is, aki ezen a napon töltötte be tribunátusának első napját. Senkit sem védelmezett immár sem a szabadság, sem a demokrácia, sem a törvények oltalma, sem saját tekintélye vagy hivatala, amikor maga a néptribunusi méltóság, amelyeket a bűnök megakadályozására és a plebeiusok védelmére alkottak meg, és szentnek, sérthetetlennek nyilvánítottak, ily erőszakos cselekedetek elkövetője, majd áldozata lett. 147. Mihelyt azonban Apuleiust és társait megölték, a senatus és a nép Metellus visszahívását követelte. Csak Publius Furius néptribunus – aki nem szabad, hanem libertinus atyától származott – szállt velük merészen szembe, és nem hajlott az ifjabb Metellus könyörgésére sem, aki a nép szeme láttára könnyek között borult lába elé, és így kérte apja érdekében. 148. Ezóta és e tette miatt nevezték az ifjabb Metellust *Kegyessnek* [Pius]. A következő évben Furiust emiatt Gaius Canuleius néptribunus bíróság elé is idézték, a nép azonban, meg sem várva a vád- és védőbeszédet, darabokra tépte Furiust. Ilyen szörnyűségek történtek minden évben a Forumon! 149. Metellusnak megengedték a hazatérést, és azt mondják, hogy egy egész nap sem volt elég arra, hogy a város kapujánál az őt üdvözlő tömeget köszöntse. 150. A Gracchusok két mozgalma után immár a harmadik polgári viszályt robbantotta tehát ki Apuleius, és ezzel nagy szenvedéseket zúdított a rómaiakra.

34

Ilyen helyzetben tört rá az új. Szövetséges háború Italia népeire. Váratlanul kezdődött, és egy csapásra hatalmassá fejlődve a miattunk való rettegés által jó időre még a római polgári viszályokat is lecsill-

apította. 151. De befejeződésével újabb viszályok magvait ültette el, és olyan, az eddigieknél hatalmasabb pártvezéreket növelt naggyá, akik már nem törvények előterjesztésével és nem a nép kegyeire támaszkodva, hanem szervezett hadseregekkel küzdöttek egymás ellen. Éppen ezért tárgyalom ezt a háborút is művemben, mert egy Rómában kirobbant felkelésből indult ki és még súlyosabb felkeléssé fajult. A háború a következőképpen kezdődött: 152. Fulvius Flaccus volt az első, aki még consul korában nyíltan izgatta az italicusokat arra, hogy követeljék a római polgárjogot, és hogy alattvalók helyett a hatalom részeseivé akarjanak lenni. Miután javaslatát előterjesztette és mellette vilárdan kitartott, a senatus éppen emiatt valamilyen katonai feladat elvégzésére küldte ki. 153. Ezzel telt el consulságának éve, utána azonban néptribunussá választották, és úgy intézte, hogy az ifjabbik Gracchussal működjek együtt, aki az övéhez hasonló további javaslatokat terjesztett elő Italia lakói érdekében. 154. Kettejük pusztulása – amint az előzők során már elmondtam – csak fokozta Italia lakosságának izgalmát. Nem tartották méltányosnak, hogy egyenlő jogú társak helyett alattvalói sorban maradjanak, és hogy Flaccus és Gracchus azért szenvedtek oly szörnyű sorsot, mert az ő érdekükben cselekedtek.

35

155. Mindezek után történt, hogy Livius Drusus néptribunus, igen előkelő származású férfiú, az italicusok kérésére újabb ígéretet tett arra, hogy ismét benyújtja a törvényjavaslatot polgárjoguk érdekében. Erre vágyakoztak leginkább, abban a tudatban, hogy ezzel az egy lépéssel alattvalókból azonnal urakká lesznek. 156. Terve számára előbb a népet akarta megnyerni, és több coloniát ígért Italiában és Szicíliában; ezek megalapítását már régen megszavazták, de mindeddig nem jöttek létre. 157. A senatust és a lovagokat, akik ekkor főként a bíróságok kérdésében voltak egymással ellentétben, kielégítő törvénnyel akarta összebékíteni. Az ítékezés jogát egyértelműen a senatusnak visszaadni nem lehetett volna, ezért mindkét fél érdekében a következőket eszelte ki: 158. mivel a lázongások következtében a senatorok száma alig érte el a háromszázat, azt javasolta, hogy a lovagok legkiválóbbjai közül még ugyanennyit válasszanak hozzájuk, és az így megnövelt senatus-

ből kerüljenek ki a jövőben a bírák. Hozzátette, hogy ezek a bíróságok döntsenek a megvesztegetési ügyekben is. A megvesztegetés ugyanis olyannyira mindennapos szokássá vált, hogy az ilyesfajta vádak szinte teljesen megszűntek. 159. Elgondolásával mindkét felet akarta szolgálni, de terve éppen ellenkezőleg ütött ki. A senatus ugyanis nehezen viselte el, hogy egyszerre ily sok új tag választassék sorai közé, s a lovagok közül egyesek immár a legnagyobb tekintély birtokába is juszanak. Azt sem tartották lehetetlennek, hogy a senatusba bekerülő lovagok egymás között összetartva, még erőteljesebben küzdenek majd a régi senatorok ellen. 160. A lovagok pedig amiatt gyanakodtak, hogy ennek az állítólagos jótéteménynek a révén a jövőben az ítélkezés joga kizárólag a senatusra száll – és mióta megízlelték a nagy vagyonok és jövedelmek édességét, ez a gyanú keserves volt számukra. 161. Jó részüket az egymás iránti gyanakvás is nyugtalanította, hogy voltaképpen kiket is tartanak majd méltóknak arra, hogy a háromszáz kiválasztott közé kerüljenek. A többség máris féltékenykedett a befolyásosabbakra. Mindenekfelett pedig az aggasztotta őket, hogy újra megindulnak a bíróságok előtt a megvesztegetési perek, amelyekről pedig azt hitték, hogy azokat, saját érdekükben, gyökeresen kiirtották.

36

162. Így tehát a lovagok és a senatus, bár egymásnak is ellenségei voltak, egyesültek a Drusus elleni gyűlöletben, csupán a nép örült a coloniáknak. De az italicusok is nyugtalanok voltak a coloniákról szóló törvény miatt, holott Drusus ezt is főként az ő érdekükben eszelte ki. Attól tartottak, hogy a római közföldeket, amelyeket mint megműveletlen területet egyesek már régebben, akár erőszakkal, akár lopva művelés alá vettek, azonnal elveszik tőlük, sőt a saját tulajdonukban levő földjeiket is féltették. 163. Az etruszok és umberek, akiket a többi italicusokkal egyazon aggodalom töltött el, a consulok hívására a városba özönlöttek; állítólag azért, hogy vádat emeljenek Drusus ellen, valóságban azért, hogy meggyilkolják. Ezek fennhangon szidalmazták a törvényt, és közben várták a szavazás napját. 164. Drusus mindezt megsejtette. Csak ritkán hagyta el házáat, és minden ügyét palotájának gyengén megvilágított csarnokában intézte. Egy este,

464

amikor nagyszámú látogatóját elbocsátotta, egyszerre csak felkiáltott: „Megsebesültem!”, majd holtan esett össze. Kiderült, hogy egy cipész-árral szúrták csípőn.

37

165. Drusus is néptribunusi működése alatt lett hát gyilkosság áldozatává. A lovagok Drusus meghíúsult terveit arra használták fel, hogy ellenségeik ellen sorra alaptalan vádakot emeljenek. Quintus Varius néptribunusszal javaslatot nyújtottak be arról, hogy mindenkit bíróság elé kell állítani, aki az italicusokkal politikai jogaik érdekében nyíltan vagy titokban összejátszik. Azt remélték, hogy az optimátákat ezzel sorra gyűlöletes vád alá tudják helyeztetni, és majd maguk ítélkeznek felettük. Ha pedig ezektől megszabadultak, még korlátlanabb uralmat gyakorolhatnak a város felett. 166. Bár a többi néptribunus ellenezte a javaslat megszavazását, a lovagok kivont karddal rontottak rájuk, és kérésztülhajsolták elfogadását. Mihelyt a törvény életbe lépett, megindult a vádak sorozata a legtekintélyesebb senatorok ellen. 167. Calpurnius Bestia meg sem hallgatta a vádat, hanem önként száműzetésbe ment, hogy ne jusson ellenségei kezére. Utána Aurelius Cotta elment ugyan a bíróságra, de miután ott nagy beszédben védelmezte saját politikai nézeteit, és nyíltan szidalmazta a lovagokat, a szavazás előtt ő is elhagyta a várost. 168. Mummiust, Achaia meghódítóját a lovagok rútul rászédtek. Megígérték, hogy fel fogják menteni, de mégis száműzetésre ítélték, és Délos szigetén fejezte be életét.

38

169. Amint ez a vész a legkülönb polgárok egyre nagyobb sorát ragadta el, a nép méltatlankodott azon, hogy ily kiváló és ily nagy tetteket végrehajtott férfiakat kell egyszerre elveszítenie. Az italicusok, értesülvén Drusus sorsáról s a többiek száműzetésének állítólagos okáról, immár tűrhetetlennek tartották, hogy a polgárjoguk érdekében harcoló férfiaknak ennyit kelljen szenvedniök. Nem látván többé reményt a polgárjog elnyerésére, elhatározták, hogy nyíltan elszakadnak a ró-

465

maiaktól, és minden erejükkel harcot indítanak ellenük. 170. Követek útján a cél érdekében titkos összeesküvést szöttek, s az egymás iránti hűség biztosítékául kezeseket cseréltek. Rómában a városban dühöngő perek és lázongások miatt erről hosszú időn át nem is szereztek tudomást. Mikor mégis megtudták, a senatus a saját kebeléből minden városba egy-egy, ott nagy ismerettséggel rendelkező személyt küldött, hogy észrevétlenül figyelje meg a fejleményeket. 171. Ezek egyike észrevette, hogy Asculum városából egy fiatalokú kezeset visznek egy másik városba, s erről jelentést tett Serviliusnak, a terület proconsulának. 172. (Úgy látszik, Italia egyes részeit akkor is proconsulok kormányozták; ezt a szokást később Hadrianus római császár is felújította, de utána csak rövid ideig maradt fenn.) 173. Servilius tehát azon melegeben Asculumba sietett, s az éppen ünnepet ülő városlakókat súlyosan megfenyegette. Azok látva, hogy tervük lelepleződött, megölték őt is, és vele együtt legatusát, Fonteius. (Legatusoknak nevezik az egyes provinciák helytartóinak támogatására a senatus részéről kiküldött személyeket.) 174. Miután kettejükkel végeztek, nem kímélték a többi ott élő római sem: egyetlen rohammal mindnyájukat felkoncolták, javaikat pedig szétrabolták.

39

175. Ezzel kirobbant a nyílt felkelés. Az asculumiakhoz nyíltan csatlakoztak a velük szomszédos törzsek: a marsusok, paelignusok, vestinusok, marrucinusok, azonkívül a picentinusok, frentanusok, hirpinusok, Pompeii és Venusia polgárai, az iapyxek, lucanusok és samnisok, amely törzsek már régóta ellenségei voltak Rómának, valamint mindazok az egyéb törzsek, amelyek a Liris – gondolom, a mostani Lirernus – folyótól az Ión öbölíig a félsziget belsejében vagy tengerpartján laknak. 176. Követeket küldtek Rómába, akik panaszt emeltek azért, hogy bár ők segítettek Rómát birodalma meghódításában, az általuk megsegített polgárok nem méltatják őket polgárjogra. A senatus igen keményen válaszolt: ha megbánták eddig elkövetett tetteiket, küldjenek követséget, ellenkező esetben azonban ne. 177. Ők tehát minden jó reményüket elvesztvén, megindították a háborút. Az egyes városokban állomásozó csapatokon kívül lovasokból és gyalogosok-

ból százezer főnyi közös hadsereget állítottak fel. A rómaiak saját polgáraikból és Italiának hozzájuk még hűséges törzseiből ugyanekkor sereget küldtek ellenük.

40

178. A rómaiak vezérei voltak: Sextus Iulius Caesar és Publius Rutilius Lupus consulok; erre a súlyos belső háborúra ugyanis mindkét consul kiküldték; még a város kapuit és falait is fegyveres csapatok szállták meg a többi magistratus parancsnoksága alatt; erre szükség is volt, hiszen a harc honi területen, Róma tözsomszédságában folyt. 179. Gondolva a háború váltakozó szerencséjére és kiterjedt voltára, a consulok mellé kirendelték az akkori legkiválóbb hadvezéreket. Rutilius támogatására küldték Gnaeus Pompeiust (Pompeius Magnus apját), Quintus Caepiót, Gaius Perpennát, Gaius Mariust és Valerius Messallát; Sextus Caesar mellé pedig testvérét, Publius Lentulust, Titus Didius, Licinius Crassust, Cornelius Sullát és Marcus Marcellust. 180. A consulok mellé beosztott alvezérek egy-egy hadszíntéren tevékenykedtek, de mindegyikük a consulok legfőbb parancsnoksága alatt állt. A nagy mélyre való tekintettel a rómaiak további segítőtársakat is küldtek nekik. 181. Az italicusok minden városban külön-külön vezért választottak, közös hadseregük főparancsnokai s az egész szövetség vezérei pedig a következők voltak: Titus Lafrenius, Gaius Pontilius, Marius Egnatius, Quintus Popaadius, Gaius Papius, Marcus Lamponius, Gaius Vidacilius, Herius Asinius és Vettius Scato. Ezek seregüket ugyanúgy felosztották, mint a római hadvezérek és így szálltak szembe velük. Sok nagy haditettet hajtottak végre, de sok vereséget is szenvedtek. A győzelmeket és vereségeket tömören összefoglalva, az alábbiak voltak a legnevezetesebbek.

41

182. Vettius Scato megszalasztotta Sextus Iulius, kétezer emberét megölte, majd a rómaiak oldalán álló Aesernia ellen indult. A város két parancsnoka, Lucius Scipio és Lucius Acilius rabszolgaruhába öltözve

maiaktól, és minden erejükkel harcot indítanak ellenük. 170. Követek útján a cél érdekében titkos összeesküvést szöttek, s az egymás iránti hűség biztosítékául kezéseket cseréltek. Rómában a városban dühöngő perek és lázongások miatt erről hosszú időn át nem is szereztek tudomást. Mikor mégis megtudták, a senatus a saját kebeléből minden városba egy-egy, ott nagy ismeretséggel rendelkező személyt küldött, hogy észrevétlenül figyelje meg a fejleményeket. 171. Ezek egyike észrevette, hogy Asculum városából egy fiatalkorú kezeset visznek egy másik városba, s erről jelentést tett Serviliusnak, a terület proconsulának. 172. (Úgy látszik, Italia egyes részeit akkor is proconsulok kormányozták; ezt a szokást később Hadrianus római császár is felújította, de utána csak rövid ideig maradt fenn.) 173. Servilius tehát azon melegében Asculumba sietett, s az éppen ünnepet ülő városlakókat súlyosan megfenyegette. Azok látva, hogy tervük lelepleződött, megölték őt is, és vele együtt legatusát, Fonteius. (Legatusoknak nevezik az egyes provinciák helytartóinak támogatására a senatus részéről kiküldött személyeket.) 174. Miután kettejükkel végeztek, nem kímélték a többi ott élő római sem: egyetlen rohammal mindnyájukat felkoncolták, javaikat pedig szétrabolták.

39

175. Ezzel kirobbant a nyílt felkelés. Az asculumiakhoz nyíltan csatlakoztak a velük szomszédos törzsek: a marsusok, paclignusok, vestinusok, marrucinusok, azonkívül a picentinusok, frentanusok, hirpinusok, Pompeii és Venusia polgárai, az iapyxek, lucanusok és sammisok, amely törzsek már régóta ellenségei voltak Rómának, valamint mindazok az egyéb törzsek, amelyek a Liris – gondolom, a mostani Lirernus – folyótól az Ión öbölíg a félsziget belsejében vagy tengerpartján laknak. 176. Követeket küldtek Rómába, akik panaszt emeltek azért, hogy bár ők segítették Rómát birodalma meghódításában, az általuk megsegített polgárok nem méltatják őket polgárjogra. A senatus igen keményen válaszolt: ha megbánták eddig elkövetett tetteiket, küldjenek követtséget, ellenkező esetben azonban ne. 177. Ők tehát minden jó reményüket elvesztvén, megindították a háborút. Az egyes városokban állomásozó csapatokon kívül lovasokból és gyalogosok-

ból százezer főnyi közös hadsereget állítottak fel. A rómaiak saját polgáraikból és Italiának hozzájuk még hűséges törzseiből ugyanekkor sereget küldtek ellenük.

40

178. A rómaiak vezérei voltak: Sextus Iulius Caesar és Publius Rutilius Lupus consulok; erre a súlyos belső háborúra ugyanis mindkét consul kiküldték; még a város kapuit és falait is fegyveres csapatok szállták meg a többi magistratus parancsnoksága alatt; erre szükség is volt, hiszen a harc honi területen, Róma tözsomszédságában folyt. 179. Gondolva a háború váltakozó szerencséjére és kiterjedt voltára, a consulok mellé kirendelték az akkori legkiválóbb hadvezéreket. Rutilius támogatására küldték Gnaeus Pompeiust (Pompeius Magnus apját), Quintus Caepiót, Gaius Perpennát, Gaius Mariust és Valerius Messallát; Sextus Caesar mellé pedig testvérét, Publius Lentulust, Titus Didiust, Licinius Crassust, Cornelius Sullát és Marcus Marcellust. 180. A consulok mellé beosztott alvezérek egy-egy hadszíntéren tevékenykedtek, de mindegyikük a consulok legfőbb parancsnoksága alatt állt. A nagy szűzelyre való tekintettel a rómaiak további segítőtársakat is küldtek nekik. 181. Az italicusok minden városban külön-külön vezért választottak, közös hadseregük főparancsnokai s az egész szövetség vezérei pedig a következők voltak: Titus Lafrenius, Gaius Pontilius, Marius Egnatius, Quintus Popaedius, Gaius Papius, Marcus Lampontius, Gaius Vidacilius, Herius Asinius és Vettius Scato. Ezek seregüket ugyanúgy felosztották, mint a római hadvezérek és így szálltak szembe velük. Sok nagy haditettet hajtott végre, de sok vereséget is szenvedtek. A győzelmeket és vereségeket tömören összefoglalva, az alábbiak voltak a legnevezetesebbek.

41

182. Vettius Scato megszalasztotta Sextus Iulius, kétezer emberét megölte, majd a rómaiak oldalán álló Aesernia ellen indult. A város két parancsnoka, Lucius Scipio és Lucius Acilius rabszolgaruhába öltözve

menekültek el; végül a kitaró ostrom és az éhség az ellenségnek hozta meg a győzelmet. 183. Marius Egnatius árulás útján elfoglalta Venafrumot, s a városban állomásozó két római cohorsot lemészárolta. Publius Praesentius ugyanekkor a tízezer ember élén álló Perpennát futamította meg, mintegy négyezer emberét levágta, s a többiek nagy részének fegyvereit zsákmányul ejtette. Emiatt Rutilius consul Perpennát megfosztotta parancsnokságától, és serege maradványait Gaius Marius seregéhez csatolta. 184. Marcus Lamponius mintegy nyolcszáz embert ölt meg Licinius Crassus seregéből, s a többieket Grumentum városba űzte.

42

185. Gaius Papius Nolát foglalta el árulással, s a városban élő kétezer rómainak kihirdette, hogy ha átpártolnak hozzá, beléphetnek hadseregébe. Átállásuk után valóban Papius vezette őket. Csak a római parancsnokok nem engedelmeskedtek a felszólításnak, Papius fogságába estek, s a börtönben éhen pusztultak el. 186. Papius elfoglalta még Stabiae, Minerviumot és Salernum római coloniát, s az itt ejtett foglyokat és rabszolgákat saját seregébe sorozta.

187. Miután pedig Nuceria környékén is mindent felégetett, a környező városok rémületükben megadták magukat és követelésére mintegy tízezer gyalogosból és ezer lovasból álló sereget bocsátottak rendelkezésére. Ezekután Papius Acerrae megostromlására indult. 188. Sextus Caesar is ugyanide tartott tízezer főnyi kelta gyalogsággal, nomád mór lovasokkal és gyalogosokkal. Papius Oxyntast, Jugurtha egykori numida király fiát, akit a rómaiak Venusiában tartottak őrizet alatt, elhozta fogságából, királyi bíborba öltöztette, és több ízben megmutatta a Caesar oldalán harcoló numidáknak. 189. Erre nagy részük tüstént átszökött hozzá, mint saját királyukhoz. Az ott maradt numidákat gyanús elemekként Caesar Africába küldte vissza. Papius most már elbizakodottan indult meg a római tábor ellen, s a sánc egy részét lerombolta. A római vezér azonban a támadás által nem fenyegetett táborkapukon át ellene küldte lovasságát, és sikerült is Papius mintegy hatezer emberét megölnie. 190. Ezek után Caesar seregével elhagyta Acerrae területét. Az Apuliában harcoló Vidaciliushoz csatlakozott Canusium,

Venusia és több más város. Vidacilius néhány ellenálló várost megostromolt, az ott talált előkelő rómaiakat lemészárolta, a közrendűeket és rabszolgákat pedig saját seregébe sorozta.

43

191. Rutilius consul és Gaius Marius a Liris folyón való átkelés céljából egymástól nem nagy távolságra egy-egy hidat épített. A folyó túlsó partján, nem nagyon messze Marius hídjától Vettius Scato táborozott, és az éjszaka leple alatt Rutilius hídjához közelében a szakadékos parton csapdát állított a rómaiaknak. 192. Hajnalban Rutiliust át engedte kelni a folyón, majd támadásra indította elrejtett csapatait, sok rómat a parton ölt meg és sokat a folyóba szorított. Rutilius a küzdelem során dardahajítás által fején megsérült és röviddel később meghalt. 193. Marius, aki a másik hídnál állomásozott, a folyón lefelé úszó holttestekből következtetett a történetekre, az ellenséget visszaszorította, s a folyón átkelve Scato táborának gyengén védelt sáncát elfoglalta. Scato győzelme színhelyén, a szabadban volt kénytelen tölteni az éjszakát, és nem találván táborhelyet, seregével hajnalban tovább indult. 194. Rutilius és a többi előkelő holttestét Rómába szállították, hogy itt temessék el. Rettenetes látvány volt a consul és oly sok kiváló férfiú holtteste: sok napon át gyászolták őket. 195. Ezóta határozott a senatus úgy, hogy a háborúban elesetteket haláluk színhelyén temessék el, nehogy holttestük látványa a megmaradottakat visszariassza a katonáskodástól. Amikor az ellenség erről tudomást szerzett, ugyanilyen határozatot hoztak ők is.

44

196. Az év hátralevő részére Rutilius utódját nem is választották meg, mert Sextus Caesarnak nem volt ideje a választás céljából Rómába mennie. Seregének élére a senatus Gaius Mariust és Quintus Caepiót rendelte. 197. Ehhez a Caepióhoz az ellenség egyik vezére, Quintus Popaedius szökevény képében átment két rabszolgagyermekkel, akiket túszként átadott neki, mondván, hogy a saját fiai. A látszat kedvéért még bíborruhába is öltöztette őket, és további biztosítésként arany-

nyal és ezüsttel befúttatott ólomtömböket is adott át neki. Arra kérte, hogy Caepio és egész serege vele együtt azonnal induljon útnak, mert a vezér nélkül maradt seregén egykönnyen rajta üthet. **198.** Caepio hitt neki és követte. Popaedius pedig, amint az előre kijelölt leshely közelébe értek, egy magaslatra rohant, mintha az ellenséget akarná innen megfigyelni – és jelt adott embereinek. Azok váratlanul megjelentek és Caepiót számos katonájával együtt lemészárolták. Caepio seregének maradványait a senatus Marius seregéhez csatolta.

45

199. Sextus Caesar harmincezer gyalogossal és ötezer lovassal szakadékos, meredek terepszakaszon vonult keresztül. Itt váratlanul rajtaütött Marius Egnatius, és a szakadék mélye felé szorította. A római vezér, akit betegsége miatt hordágyon szállítottak, kénytelen volt egy folyóhoz menekülni, amelyen egyetlen híd vezetett át. **200.** Itt serege jó részét elvesztette, s a megmaradtaknak is ott veszett a fegyverzete. Végül nagy nehezen Teanumba menekült, és itt úgy-ahogy, újra felszerelte maradék csapatait. Csakhamar újabb erősítéseket is kapott, majd a még mindig Papius által ostromolt Acerrae felé indult. A két tábor egy ideig farkasszemet nézett egymással, de egymást megtámadni már nem merték.

46

201. A marsusok Cornelius Sulla és Gaius Marius seregét támadták meg, de a rómaiak megfutamították és megállás nélkül egy szőlőtől borított dombig üldözték őket. A marsusok nagy nehezen túljutottak a dombon, de Marius és Sulla nem tartották tanácsosnak további üldözésüket. **202.** Cornelius Sulla, aki seregével a szőlőborította domb túlsó oldalán táborozott, észrevéve ezt a helyzetet, a távolodó marsusokon rajtaütött, és nagy részüket megölte, úgyhogy ezen a napon több mint hatezren estek el, s a rómaiak még sokkal többnek fegyvereit zsákmányolták el.

203. A marsusok, akiket vereségük – akár a vadállatok – csak még inkább felbőszített, azonnal újrafegyverkeztek, és újra rátámadtak a

470

rómaiakra, akik azonban sem kezdeni, sem vállalni nem merészelték a harcot. A marsusok ugyanis rendkívül harciasak, és azt mondják, hogy ez volt az egyetlen vereségük, amelyért Róma triumphust tarthatott. Régebben az a mondás járta, hogy sem a marsusok fölött, sem a marsusok nélkül triumphust nem lehet tartani.

47

204. A Falernum-hegynél Gnaeus Pompeiust Vidacilius, Titus Lafrenius és Publius Vettius egyesített seregükkel megfutamították és Firmum városába üzték. A többiek más irányba fordultak, míg Lafrenius a Firmum városába bezárkózott Pompeiust vette ostrom alá. **205.** Az tüzést felfegyverezte maradék katonáit. Nyílt harcba ugyan nem bocsátkozott, de amikor újabb sereg jött segítségére, Sulpiciust elküldte, hogy hátulról támadja meg Lafreniust, ő maga pedig szembe támadta. **206.** A közelharc során mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett. Sulpicius felgyújtotta az ellenséges tábor, s az ellenség ennek láttán vezérét is elhagyva, szégyenszemre elmenekült Asculumba. Lafrenius a harc során elesett. Pompeius ezután Asculum ellen indult, s ezt a várost vette ostrom alá.

48

207. Asculum Vidacilius szülővárosa, s ezért ő városa sorsán aggódva, nyolc cohorsszal felmentésére sietett. Asculum lakóinak jó előre üzenetet is küldött, hogy mihelyt messziről észreveszik közeledését, törjenek ki a városból az ostromlók ellen, hogy az ellenség kettős támadás közé jusson. **208.** A város lakói azonban haboztak. Vidaciliusnak ennek ellenére sikerült az ellenségen áttörve katonái egy részével a városba behatolnia. A város lakóinak előbb szemére lobbantotta gyávaságukat és bizalmatlanságukat, majd, **209.** nem lévén többé reménye a város megmentésére, a városban levő ellenségeit, akik addig is szembeszálltak vele és gyűlöletükben most is parancsai ellen lázították a népet, egy szálig megölte. Ezután a szentélyben máglyát rakatott, arra kerevetet helyezett, barátaival lakomát rendezett, amikor pedig az ivás már jó ideje tartott, mérget hozatott, a máglyára rakott kerevetre feküdt és

471

barátaival tüzet gyújtatott alá. 210. Vidacilius tehát a hazáért szenvedett halálban keresvén dicsőséget, ily módon vesztette életét. Sextus Caesar, akit consuli évének lejárta után a senatus proconsullá választott, húszezer emberrel megtámadta a város körül táborozó italicusokat, nyolcezer embert megsemmisített és még sokkal több fegyvert zsákmányolt. Asculum hosszan tartó ostroma idején betegség következtében meghalt, miután a parancsnokságot Gaius Baebiusnak adta át.

49

211. Ez történt Itáliának az Adria felé eső részén. Az innen érkező hírek hatására a Rómán túl lakó etruszkok, umberek és a többi, velük szomszédos törzs mind elpártolásra szánták el magukat. 212. A senatus attól tartva, hogy a minden irányból kirobbanó háború ellen nem lesz védekezés, először is a Cumaetől a Városig húzó tengerpart őrzésére felszabadított rabszolgákat rendelt. Ekkor sorozták be őket első ízben a hadseregbe az emberhiány miatt. Megszavazták azt is, hogy a Róma szövetségéhez hűséges italicusok megkapják a polgárjogot – hiszen ez volt a legfőbb vágya szinte valamennyiüknek. 213. Az erről szóló közlést el is juttatták az etruszkokhoz, ők pedig szíves-örömmel elfogadták a polgárjogot. Ezzel az engedménnyel a senatus a hozzá hűségeseket még hűségesebbekké, s az ingadozókat szilárdabbakká tette, ellenségeit pedig azzal, hogy hasonló jogok elnyerésének reményét csillogtatta meg előttük, békülékenységre hangolta. 214. A rómaiak azonban ezeket az új polgárokat nem az akkor meglevő harmincöt tribusba sorolták, nehogy a régi polgároknál nagyobb számúak lévén, a szavazás során fölénybe kerüljenek, hanem őket tíz csoportba osztva ugyanennyi új tribust szerveztek, amelyekben az új polgárok a többi tribus után szavazhattak. 215. Szavazójoguk így legtöbb esetben haszontalanná vált, hiszen a harmincöt régi tribust előbb szólították szavazásra, s ezek önmagukban többséget alkottak. Lehet, hogy ez első pillanatban elkerülte az italicusok figyelmét, vagy talán még ezen az áron is szívesen fogadták a polgárjogot. Amikor azonban később rájöttek, ez új felkelés forrásává lett.

472

50

216. Az Adria vidékén harcolók még nem szereztek tudomást az etruszkok megváltozott állásfoglalásáról, ezért segítségükre tizenötezer főnyi sereget küldtek Etruriába, hosszú és nehezen járható útvonalon. Ezt a sereget Gnaeus Pompeius, már mint consul, megtámadta és vagy ötezret megölt közülük. A többiek terméketlen területeken, fagyos télen vonultak vissza hazafelé. A fele sereg – miközben az erdőkben makkon élt – nyomorultul elpusztult. 217. Ugyanezen a télen Porcius Cato, Pompeius consultársa a marsusok elleni harcokban életét vesztette. Lucius Cluentius, teljesen semmibe véve a rómaiak erejét, mindössze három stadion távolságra ütött táborát a pompeii hegyek körül táborozó Sullától. 218. Sullát ez az elbizakodottság vérig sértette. Anélkül, hogy élelemszerzésre kiküldött csapatainak visszatérését megvárta volna, rajtaütött Cluentiuson. Ekkor vereséget szenvedett és elmenekült, de miután magához vette élelemszerző csapatait, megfutamította Cluentiust. 219. Az egy ideig a rómaiaktól távolabb ütött táborát, de gall segédc csapatok érkezése után újra megindult Sulla felé. A két sereg egymással szemben állt fel. Ekkor egy hatalmas termetű gall állt elő és párviadalra szólította a római sereg bármely katonáját. 220. Egy apró termetű mór katona szállt vele szembe és meg is ölte. A gallok ettől megrémültek és azonnal szétszaladtak. Így Cluentius harcrendje felbomlott, többi csapata sem állt helyt, és szégyenszemre Nolába menekültek. 221. Sulla az ellenség üldözése közepette mintegy harmincezer menekülőt megölt, és mivel a nolaiak csupán egyetlen kapun bocsátották be őket – nehogy az ellenség is benyomuljon a városba –, a falak tövében még további húszezer embert mészárolt le, köztük magát a vitézül ellenálló Cluentiust is.

51

222. Ekkor Sulla egy másik törzs, a hirpinusok ellen indult és megtámadta Aeclanumot. A város lakói úgy tudták, hogy a lucanusok még ugyanazon a napon megérkeznek felmentő seregükkel, ezért Sullától fegyverszünetet és gondolkodási időt kértek. Ő megsejtve titkos szándékukat, egy óra várakozást engedélyezett nekik, ezalatt a város

473

fából épült falát rózsével rakta körül s azt egy óra múlva meggyújtotta. Erre rémületükben feladták a várost. 223. Sulla a várost, mivel nem a maga jószántából hódolt meg, kirabolta, a többi hozzá csatlakozó várost azonban megkímélte. Miután a hirpinusok törzsének egész területét meghódította, a samnis földre vonult át, persze nem ott, ahol Mutilus, a samnisok hadvezére a hegyszorosokat őrizte, hanem egy másik, az ellenség által nem sejtett kerülő úton. 224. Hirtelen támadása során rengeteg ellenséget ölt meg, a maradék szétszórta menekült, maga Mutilus pedig sebesülten, kevesedmagával Aeserniába húzódott vissza. Az ellenséges tábor elfoglalása után Sulla Bovianum, a felkelők főhadiszállása ellen indult. 225. A város lakói, bízva három fellelgyvárunkban, szembeszálltak Sullával. Sulla serege egy részét ostromra indította azzal, hogy foglalják el a három fellelgyvár közül azt, amelyiket tudják, s erről füsttel adjanak jelt. Amikor megpillantotta a füstjelet, egész seregével frontális támadást indított, és három órás heves harcban elfoglalta a várost. 226. Ezen a nyáron ily nagy sikereket ért el Sulla. A tél beálltával Rómába tért vissza, hogy consulságra pályázzon.

52

Ugyanekkor Gnaeus Pompeius leigázta a marsusokat, marrucinusokat és vestinusokat, 227. Gaius Cosconius pedig, a rómaiak másik praetora hadjárata során felégette Salapiát, Cannaet elfoglalta, és Canusiumot ostrom alá véve kemény ellentámadást indított a város felmentésére érkező samnisok ellen. Mindkét fél súlyos vérvesztése után Cosconius vereséget szenvedvén Cannaebe húzódott vissza. 228. Trebatius, a samnisok hadvezére a folyó túlsó partján állt; megüzente a római vezérnek, hogy vagy keljen át a folyón és bocsátkozzék harcba, vagy vonuljon vissza, hogy ők kelhessenek át. A római vezér a visszavonulást választotta, de a folyón átkelő Trebatiust megtámadta, csatában legyőzte, s a folyó mentén menekülő ellenségéből tizenötezret ölt meg. Akik megmaradtak, Trebatiusszal együtt Canusiumba menekültek. 229. Cosconius ekkor Larinum, Venusia és Asculum vidékét támadta meg, betört Poediculi környékére, és két nap alatt az egész vidéket meghódította.

474

53

230. Utóda, Caecilius Metellus praetor az iapyxek földjére tört be, ő meg az itteni harcokban kerekedett felül. Itt esett el Popaedius, a felkelők másik hadvezére is. Seregének maradványai kisebb csoportokban átköztek Caeciliushoz. 231. Ezek voltak az italiai szövetséges háború főbb eseményei. A háború csak addig dühöngött, míg egész Italia – egyelőre a lucanusok és samnisok kivételével – meg nem szerezte a római polgárjogot; tudomásom szerint azonban később ők is elérték céljukat. A korábban csatlakozottakhoz hasonlóan őket is a tíz új tribusba sorolták be, nehogy számbeli többségük révén a népszavazáson túlsúlyba kerüljenek, ha a meglevő tribusokba sorolják be őket.

54

232. Ugyanebben az időben a Városban is vizsály tört ki a hitelezők és adósok között. Az előbbieket megkövetelték a kölcsönadott összegek kamatát, holott egy ősi törvény a hitelezőre kirótt bírság terhe alatt tiltja a kamatra való kölcsönzést. 233. Tudomásom szerint az egykori rómaiak a görögökhöz hasonlóan elutasították a kamatra való kölcsönzést mint csak szatócsofokhoz méltó, a szegényekkel szemben nyomasztó, vizsályt és ellenségeskedést keltő eljárást, amiként a perzsák is tiltják az uszorát, mivel az csalásra és hazudozásra ad alkalmat. 234. Mivel azonban a tartós gyakorlat megszokottá tette a kamat szedését, a hitelezők e szokás értelmében továbbra is követelték, az adósok azonban a háborúra és vizsályokra való tekintettel haladékat kértek a visszafizetésre. De voltak olyanok is, akik még fenyegetőztek is, hogy megfizetnek még a hitelezők ezért az eljárásukért! 235. Asellio praetor, akinek e vitában döntenie kellett, szép szóval nem tudván őket kibékiíteni, a bíróság elé utalta az ügyet, azzal, hogy a törvény és a jogszokás közötti ellentétet a bírák oldják meg. 236. Az uszorások méltatlankodtak, hogy a régi, elavult törvényt felújítja, és meg is ölték a következő módon: éppen a Forumon mutatott be áldozatot Castornak és Polluxnak, s a tömeg – mint minden áldozás alkalmával – körülállta őt. Valaki követ hajított feléje, ő elhajította az áldozócsészét és lélekzakadva Vesta szentélye felé futott. 237. A többiek azonban elébe vágta, célzárták a

475

szentély felé vezető utat, és miközben egy kocsmában keresett menedéket, megölték. Üldözői közül többen abban a hitben, hogy a Vesta-szűzek templomába menekült, benyomultak még ebbe a férfiaknak tiltott szentélybe is. 238. Így történt, hogy Asellio mint hivatalban levő praetor, áldozás közben, szent és aranydíszes ruhájában, a nap második órájában, a Forum kellős közepén, a szentélyek tőzomszédságában lett gyilkosság áldozata. 239. A senatus kihirdette, hogy aki Asellio meggyilkolásával kapcsolatos bejelentést tesz, amennyiben szabad ember, pénzjutalmat kap, ha rabszolga, felszabadul, ha pedig a tettes maga jelentkezik, bűnbocsánatot nyer. Mégsem jelentett senki semmit, mert az uzsorások elpalástolták az ügyet.

55

240. Az eddigi öldöklések és viszályok csupán egyes pártok időnkénti harcai voltak. Ezután azonban a pártok vezetői immár nagy seregekkel, szabályszerű háborúban ütköztek össze, s a küzdelem céltáblája: maga a haza volt. Mindez, közvetlenül a szövetséges háború után, a következő eseményekből indult ki. 241. Miután Mithridatés, Pontusnak és más területeknek uralkodója Bithyniába, Phrygiába és Ázsiának ezzel szomszédos területeire tört be – amint ezt előző, erről szóló könyvemben megírtam –, Sullára mint consulra bízta Asia provincia helytartóságát és a Mithridatés elleni háborút folytatását. Ekkor még Rómában tartózkodott. 242. Marius azonban úgy vélte, hogy ez a háború gyors lefolyású lesz és sok arannyal kecsegtet, ezért maga is törekedett a hadvezérségre, és sok ígérettel rábírta Publius Sulpicius néptribunust, hogy ebben támogassa. Az italicus eredetű újpolgárokat, akik a szavazásban hátrányban voltak, azzal biztatta, hogy őket valamennyi tribusba soroltatja majd be. Persze nem közölte velük, hogy mindezt a saját érdekében teszi, és rájuk csak odaadó segítőtársakként van szüksége. 243. Az erről szóló törvényt Sulpicius hamarosan be is terjesztette. Ha ez törvényerőre emelkedik, Marius és Sulpicius minden kívánsága teljesült volna, hiszen az újpolgárok többen voltak a régiéknél. 244. De a régi polgárok átlátták a szitán; erőteljesen szembeszálltak az újpolgárok törekvéseivel. Már-már husángokkal és kövekkel támadtak egymásra, és mivel a veszély egyre növekedett, a consulok féltek a törvény

476

megszavazásának közelgő napjától, s ezért több napi törvényszünetet rendeltek el, amilyen az ünnepeken szokásos. Azt remélték, hogy így a népszavazással járó bajt egy kevéssé elodázzák.

56

245. Sulpicius azonban nem várva be a törvénykezési szünet végét, párthíveit köpenyük alá rejtett kardokkal a Forumra rendelte, azzal, hogy ott tegyenek meg mindent, amit csak parancsol, és ha kell, a consulokat se kíméljék. 246. Mikor mindent előkészített, óvást emelt a törvénykezési szünet mint törvénytelen intézkedés ellen, és fel szólította Cornelius Sulla és Quintus Pompeius consulokat, hogy azt azonnal érvénytelenítsék, és tüzzék napirendre a törvényjavaslatok feletti szavazást. 247. Zavar támadt, a készenlétben álló emberek kardot rántottak, s a velük szembeszálló consulokat megöléssel fenyegették. Pompeiusnak sikerült megszöknie, Sulla pedig visszavonult azzal, hogy megfontolja a dolgot. Eközben Pompeius fiát, Sulla vejét, aki a gyűlésen valami merész kijelentést tett, Sulpicius párthívei megölték. 248. Sulla visszatérve a törvénykezési szünetet érvénytelenítette, és tüstént elindult Capuába az ott állomásozó sereghez, amelynek Ázsiába kellett indulnia a Mithridatés elleni háborúra. Ekkor még nem sejtette, hogy mi készül ellene. 249. Sulpicius pedig, mielőtt a törvénykezési szünet érvényét veszítette, és Sulla is elhagyta a várost, javaslatát törvényerőre emeltette, és egyben – aminek kedvéért voltaképpen mindezt tette – Mariust Sulla helyett a Mithridatés elleni háború vezérvé választatta.

57

250. Sulla ezt megtudva úgy ítélte meg a helyzetet, hogy csak a fegyverek dönthetnek. Seregét gyűlésre hívta össze. Számolt azzal, hogy a sereg óhajta a Mithridatés elleni háborút mint haszonnal járó vállalkozást, Mariusról pedig feltételezik, hogy helyettük más sereget fog toborozni. 251. A gyűlésen Sulla elmondta Sulpicius és Marius ellene elkövetett sérelmes tetteit, és anélkül, hogy terveiről világosan beszélt volna – az általa elgondolt polgárháborút ugyanis nem merte emle-

477

getni –, arra buzdította őket, legyenek készek parancsainak teljesítésére. 252. Katonái azonban megértették, hogy mire gondol, és féltve saját érdeküket, ha netán elesnek a hadjárat nyújtotta előnyöktől, maguk mondták ki azt, amit Sulla óhajtott, s azt kiáltozták: vezesse őket Róma ellen! 253. Sulla csak örült ennek, és hat legióval azonnal útra kelt. A sereg tisztjei, egyetlen quaestor kivételével, elhagyták és Rómába szöktek, mert hazájuk ellen nem akartak sereget vezetni. Útközben több követ kereste fel, és megkérdezték, miért vonul fegyveresen hazája ellen. Ő csak annyit felelt: „Megszabadítani zsarnokaitól!” 254. Két vagy három további küldöttségnek is ugyanígy válaszolt, s egyben hozzátette: ha hajlandók őt, Mariust és Sulpiciust s a senatust a Mars-mezőn összehívni, ő is kész lesz az ott kialakuló határozatnak eleget tenni. 255. Amikor már közeledett a városhoz, consultársa, Pompeius elismerését és helyeslését fejezve ki tettei iránt, csatlakozott hozzá azzal, hogy mindenben támogatja. Marius és Sulpicius azonban, akiknek a felkészüléshez még egy kis haladékra volt szükségük, újabb követeket küldtek, mintha ezeket is a senatus rendelte volna ki. Ezek arra kérték, hogy negyven stadionon belül ne közelítse meg Rómát mindaddig, amíg a senatus a fennálló helyzetről nem dönt. 256. Sulla és Pompeius felismerték a fondorlatot, s ezért megígérték, hogy így tesznek; de alighogy a követek eltávoztak, folytatták útjukat.

58

257. Sulla a Porta Esquilinát és a városfalnak azzal szomszédos részeit egy legio katonasággal elfoglalta, Pompeius pedig egy másik legióval a Porta Collinát szállta meg. Egy harmadik legio a cölöphidat vette ellenőrzés alá, míg a negyedik a falak tövében tartalékban maradt. 258. A többi két legióval Sulla benyomult a városba. Szándékai és tettei ellenségre vallottak; ezért amerre elhaladt, az ott lakó polgárok a házak tetejéről hajigálták rá követeket, mindaddig, míg a házak felgyújtásával nem fenyegetődzött; akkor abbahagyták ellenállásukat. Marius és Sulpicius előzetesen már felfegyverzett katonáikkal a Forum Esquilinumon ütköztek meg vele. 259. Ez volt Róma területén az első olyan fegyveres harc, amelyet már nem pártharcként vívtak, hanem leplezetlen háborús formában, kürtök harsogása mellett és hadijelvények alatt

478

ilyen szörnyű baj származott az elvadult pártviszályokból! 260. Sulla katonái már-már meghátráltak. Erre Sulla kezébe ragadva a hadijelvényt, magát a veszély közepébe vetette és – akár a hadvezér iránti tiszteletet, akár a hadijelvény elhagyása feletti szégyenérzetet felhasználva – megfordította menekülő katonáit. 261. Közben Sulla az újoncokból képzett tartalékot is harcra szólította, s egy csapatot a Suburra városrészen keresztül vezető úton át irányított az ellenséges csapatok hátába. 262. Marius katonái az újonnan támadó pihent csapatokkal szemben már fáradtan küzdöttek, és mivel körülkerítéstől is tartottak, fegyverre szólították a házakból még mindig harcoló polgárokat. A rabszolgáknak is szabadságot ígértek, ha részt vesznek küzdelmükben. 263. Mivel azonban senki sem jött segítségükre, mindenről lemondtak, s a hozzájuk csatlakozott előkelőkkel együtt azonnal elhagyták a várost.

59

264. Sulla a Szent úton vonult be a városba. Azokat a katonákat, akik az utcákba eső holmikkból valamit elraboltak, a polgárok szemeláttára fenyítette meg. Ezután a város minden kerületében őrséget helyezett el, ő maga pedig Pompeiusszal együtt átvirrasztotta az éjszakát. Személyesen járták be az őrhelyeket, nehogy akár a rettegésben levő polgárok, akár a győztes katonák részéről valami erőszakos tett történjék. 265. Másnap a népet gyűlésre hívták össze. Itt sajnálkozásukat fejezték ki a hosszú ideje demagógoknak kiszolgáltatót állam helyzete felett. Ez a körülmény – mondták – kényszerítette őket cselekvésre. 266. A gyűlésen azt javasolták, hogy a jövőben előzetes senatusi jóváhagyás nélkül ne lehessen javaslatot a népgyűlés elé terjeszteni; ezt az ősi szokást ugyanis már hosszú ideje eltörölték. Javasolták továbbá, hogy a szavazások ne tribusonként történjenek, hanem a tulliusi alkotmány értelmében centuriánsként. Azt gondolták, hogy e két intézkedés által egyrészt a senatus akarata ellenére nem kerülhet javaslat a nép elé, s a népgyűlési szavazásokon is a jobb módú és meggondolt polgárok érvényesülnek a szegények és elvadultak helyett; így hát nem lesz több alkalom a lázongásra. 267. Több más intézkedés a néptribunusoknak már nagyon is zsarnokivá fajult hatalmát nyirbálta meg. A senatusba,

479

amelynek létszáma igen csekély volt, és már csak azért sem lehetett tekintélye, az arisztokrácia köréből egyszerre háromszáz új tagot választottak. 268. Végül Sulpicius mindazon törvényeit, amelyeket a consulok által kimondott törvénykezési szünet után szavaztak meg, törvénytelenység címén érvénytelenítették.

60

269. A pártviszályok így fajultak el gyűlölködésből és belső ellentétekből öldökléssé, öldöklésből pedig szabályszerű háborúkká. Sulláé volt az első római polgárokból álló sereg, amely ellenséges szándékkal vonult saját hazája ellen. 270. Ezóta nem szűnt meg az az állapot, hogy a pártviszályokat fegyveres harcban döntötték el. Egymást követték a Rómába való betörések, a városfalak elleni ostromok és mindenféle más harci műveletek. Az erőszakosságokat nem fékezte immár semmilyen erkölcsi meggondolás, sem a törvények, sem az alkotmány, sem a hazal 271. Sulpiciust pedig, aki akkor még néptribunus volt, vele együtt Mariust, a hatszoros consult, fiával együtt, továbbá Publius Cethegust, Iunius Brutust, Gnaeus Carbót és Quintus Graniust, Publius Albinovanust, Marcus Lactoriust és velük együtt még mintegy tizenkettő, Rómából elmenekült férfiút mint pártütőket, a consulok ellenségeit és olyanokat, akik a rabszolgáknak elpártolásuk fejében szabadságot ígértek, Róma ellenségeinek nyilvánították, és felhatalmaztak mindenkit, aki rájuk talál, hogy büntetlenül megölheti, vagy a consulok elé hurcolhatja őket. 272. Jajukat elkobozták, és felkutatásukra pribékek száguldtak szerteszét; ezek Sulpiciust elfogták és kivégezték.

61

Marius Minturnaeba menekült előlük, magányosan, kísérelő és rabszolga nélkül. 273. Miközben egy sötét odúban húzta meg magát, a város előjárói egyfelől félve a római nép nevében kiadott hirdetménytől, másrészt óvakodva attól, hogy ennek a férfinak, hatszoros consulknak, sok dicső tett hőséneke gyilkosaivá legyenek, egy ott tartózkodó gall embert küldtek a bűvöhelyre, hogy karddal megölje

480

274. Azt mondják, hogy amint a gall a homályban a szalmaágyhoz közeledett, hirtelen megrettent. Úgy látta, mintha Marius szemei tüzet, lángot és villámot szórának. Amikor pedig Marius feltápáskodva ágyáról hatalmas hangon ráivallt: „Te merészeled megölni Gaius Mariust?” – a gall hanyatt-homlok kiszaladt az ajtón, és szinte őrjöngve így kiáltozott: „Nem tudom megölni Gaius Mariust!” 275. Az előjárókat, akik már előző döntésüket is csak habozva hozták meg, mintegy isteni sugallatra félelem szállta meg. Eszükbe jutott az is, hogy ennek a férfinak már gyermekkorában hétszeres consulságot jósoltak. Azt mondják ugyanis, hogy a gyermek Mariusnak egy ízben hét asfíloka hullott az ölébe, s a jósok megmondták, hogy hétszer jut el a legmagasabb tiszttség fokára.

62

276. Mindezt eszükbe vették Minturnae előjárói, és abban a meggyőződésben, hogy a gall férfi isten akaratából vált megszállottá és menekült meg, azonnal felszólították Mariust, hogy hagyja el a várost, meneküljön, amerre csak tud. 277. Marius, aki tudta, hogy Sulla kezesleti és lovasokat is küldött üldözésére, járatlan utakon a tengerpart felé tartott. Itt egy kalyibára talált, abban megpihent, testét falomból borítva. 278. Ekkor zajt hallott, előbb teljesen befedte magát a falommal, mikor azonban a zaj egyre hangosabb lett, egy öreg halásznak ott kikötött csónakára szállt – miután a halászt a csónak átadására kényszerítette –, és bár vihar dúlt, elvágta a csónak kötelét, kifeszítette a vitorlát és sorsára bízta magát. 279. Egy szigetre vetődött el, és itt ismerőseinek arra vitorlázó hajójával találkozáva, azon Africába kelt át. Mivel azonban Africa provincia helytartója, Sextilius a haza ellenességként előzte, az egész telet a tengeren töltötte egy kicsiny, Africa partjaitól valamivel északabbra elterülő, Numidiához tartozó szigeten. 280. A tengeren való tartózkodásának hírére itt keresték fel a vele együtt elítéltek közül Cethegus, Granius, Albinovanus, Lactorius és még többen mások, köztük saját fia is. Mindezek előbb Hiempsal numidiai királyhoz menekültek Rómából, de félve a kiadatástól, innen is továbbfutottak.

481

281. Mariusszal tehát azon tanakodtak, hogyan ragadhatnák hazájukban ismét kezükbe a hatalmat, hasonlóan ahhoz, ahogy annak idején Sulla is cselekedett. Mivel azonban seregük nem volt, várniuk kellett, hátha valami az ő malmukra hajtja a vizet.

63

Eközben Rómában Sulla, aki elsőként foglalta el fegyverrel a várost, és akár királyi hatalmat is gyakorolhatott volna, most, miután ellenségeit megbüntette, önként letette erőszakkal szerzett hatalmát, és seregét Capuába küldve, ismét consulként vezette az ügyeket. 282. A száműzöttek párthívei, főként a gazdagabbja, köztük sok jómódú asszony is, fellélegeztek a fegyverek miatti félelem alól, és nyugtalanul azon tanakodtak, hogyan lehetne visszahozni ezeket az embereket. Ennek érdekében semmilyen fáradságtól és költségtől nem riadtak vissza, és összeesküvéseket is szöttek a consulok élte ellen, tudván azt, hogy amíg azok életben vannak, övéik sem térhetnek vissza. 283. Sullának persze hatalma letétele után is megvolt a hadserege, amelyet Mithridatés ellen szavaztak meg neki, s amely most a biztonságán is őrködött. Quintus Pompeiust, a másik consult is megsajnálta a nép veszélyes helyzete miatt, s ezért megszavazták, hogy intézze Italia ügyeit, és kapja meg a másik itt állomásozó sereget, amely ekkor Gnaeus Pompeius parancsnoksága alatt állt. 284. Gnaeus ennek hírére méltatlankodott, de az odaérkező Quintust befogadta táborába. Másnap, miközben az új parancsnok valami ügyet intézett, kissé visszavonult, mondván, hogy ő már magánember. Eközben sok katonája azzal az ürüggyel, hogy kihallgatást kér a consultól, köréje sereglett és megölték. 285. A tettesek el akartak menekülni, de Gnaeus eléjük állt és megdöbbenését fejezte ki a consul törvénytelen meggyilkolása miatt. Bármennyire sajnálkozott, mégis azonnal átvette a sereg fölötti parancsnokságot.

482

64

286. Amikor a városban híre ment Pompeius megölésének, Sulla önmagát is féltve barátaival vette magát körül, és még éjszaka is maga mellett tartotta őket. Röviddel később Capuába távozott seregéhez és innen elindult Ázsiába. 287. A száműzöttek baráta, bízva Cinnában, aki a consuli tisztségben Sulla utóda volt, az új polgárokat arra biztatták, támogassák Mariusnak azt a tervét, hogy őket valamennyi tribusba sorolják be, nehogy utolsóként szavazván minden befolyástól meglegyenek fosztva. Ez lett Marius és hívei visszatérésének kiindulópontja. 288. A régi polgárok erejüktől telhetően ellenálltak, Cinna azonban az új polgárokat támogatta; állítólag háromszáz talentummal megvesztették. Octavius, a másik consul a régi polgárokkal tartott. 289. Cinna párthívei fegyvereket rejtve köpenyük alá, megszállták a Forumot, és fennhangon követelték, hogy valamennyi tribus között osszák el őket. A lakosság jobb érzelmű része, ugyancsak fegyverrel kezében, Octavius körül tömörült. 290. Miközben ő házában várta a fejleményeket, hírről hozták, hogy a néptribunusok többsége tiltakozik Cinna javaslatá ellen, ez nagy zavart kelt az új polgárok körében, s ezek már kardot rántva zavarják le az ellenkező néptribunusokat a szónoki emelvényről. 291. Amikor Octavius ezt hallotta, sűrű tömegtől kísérvé a Szent úton át a Forumra sietett. Hegyipataként száguldott a népgyűlésre, s az egymással harcolók közt erőszakkal törve magának utat, különválasztotta őket. 292. Maga körül félelmet keltett, de Cinnát elkerülte, és Castor és Pollux templomába húzódott. Párthívei minden parancs nélkül rátámadtak az újpolgárookra, többet megöltek, másokat pedig a városkapun kívülre űztek.

65

293. Cinna eddig bízott az újpolgárok tömegében és erőszakosságának sikerében. Most, hogy várakozása ellenére a kisebbség vakmerő vállalkozása aratott diadalt, a városba sietett, és itt a rabszolgákat szabadság ígéretével fegyverbe szólította; ők azonban nem hallgattak rá. 294. Ezután elhagyta Rómát, és azokban a szomszédos városokban keresett híveket, melyek röviddel ezelőtt kapták meg a római polgárjogot. Tibur és Praeneste polgárait s a többi város lakosságát egészen Noláig,

483

elpártolásra buzdította, s a háború céljára pénzt gyűjtött össze. 295. E tevékenysége közepette a pártján álló senatorok közül Gaius Milonius, Quintus Sertorius és az ifjabb Gaius Marius hozzá menekültek. 296. A senatus Cinnát azon a címen, hogy a várost consul létére vesélyes helyzetében magára hagyta, s a rabszolgáknak felszabadítást ígért, megfosztotta consulságától és polgárjogától, helyébe Lucius Merulát, Iuppiter papját [*flamen dialis*] választották meg. 297. Mint mondják, csak ez a pap, a *flamen* viselheti állandóan a süveget [*apex*], míg a többi pap kizárólag a vallási szertartások idején viseli. 298. Cinna pedig Capuába érván, ahol egy másik római hadsereg állomásozott, a város előkelőit és a jelenlevő senatorokat igyekezett magának megnyerni. Consulként ment el a gyűlésre, itt nyilvánosan letette a fascest – mutatván, hogy már csak magánember – és könnyek között így szólt: „Töletek kaptam, polgártársaim, ezt a tisztséget. A nép választott meg rá, de a senatus a nép megkérdezése nélkül megfosztott tőle. 299. Bár ez a sérelem ért, saját bajaim közepette is miattatok bánkódom. Mire való lesz még a választásokon a tribusok kedvét keresni? Remélhetünk-e töletek bármit is? Urai lesztek-e még a népgyűléseknek, a szavazásoknak s a magistratusoknak? Ha nincs módotok meg is erősíteni azt, amit adtok, valójában elveszitek azt, amit nyújtani véltek.”

66

300. Ezt lázító szándékkal mondta és mindent megtett azért, hogy szánalmat ébresszen maga iránt. Végül ruháját megszagatva, s a szónoki emelvényről lerohanva a nép közé vetette magát, s ott a földre borult. A jelenlevők könnyekre fakadtak, felsegítették, visszaültették elefántcsont veretű székére, és visszaadva neki a fascest, bátorságra intették: érezze magát consulnak – így biztatták – és vezesse őket, bárhová is akarja. 301. E kedvező hangulatot kihasználva, előjáróik azonnal hozzáléptek, Cinna nevére letették a katonai esküt, és mindegyikük megeskette alárendeltjeit is. 302. Miután Cinna a hatalmat immár szilárdan kezében tartotta, a szövetséges városokat is bejárta, s azokat is fellázította azzal, hogy voltaképpen miattuk következett be a romlás. Azok fegyvert és pénzt szavaztak meg számára. Közben Rómából is több befolyásos személy érkezett hozzá, akik az állam rendjével nem értettek egyet.

484

303. Miközben Cinna ezzel foglalkozott, Octavius és Merula consulok a várost árokkal és a falak helyreállításával erősítették meg, köröskörül hárei gépeket állítottak fel, és a hozzájuk hűséges városokban és Gallianak Italiával szomszédos területein katonákat toboroztak. Gnaeus Pompeius proconsul pedig, aki az Adriai tenger partján állomásozó seregek parancsnoka volt, felszólították, hogy siessen a haza segítségére.

67

304. Pompeius meg is érkezett, s a Porta Collina előtt vert tábort. Cinna is odaért és seregével együtt mellette táborozott le. 305. E hírek halatára Gaius Marius a vele együtt száműzött polgárokkal és mintegy száz, Rómából hozzá menekült rabszolgájukkal Etruriában partra szállt, 306. és azon mocskosan, borotvátlanul bejárta Etruria városait. Szánalmas látványt nyújtott. Felemlegette háborúit, a kimberek felett aratott győzelmeit és hatszoros consulságát. Megígérte, hogy teljesíti a szavazással kapcsolatos legfőbb kívánságaikat, és mivel minden szavát teljesítették, sikerült az etruszok közül hatezer főnyi sereget gyűjtenie. Ezekkel Cinnához csatlakozott, aki örömezt fogadta, jelenlegi közös érdekeik miatt. 307. Miután a két sereg egyesült, a három vezér parancsnoksága alatt a Tiberis partján külön-külön ütöttek tábort. Cinna és Carbo szemben a várossal, Sertorius a város felett, északra, Marius pedig a tengerpart felé eső részen táborozott le. A folyón hidat vertek, hogy a várost teljesen elzárják az élelembehozattól. 308. Marius elfoglalta és kirabolta Ostiát, Cinna pedig Ariminum elfoglalására küldött egy csapatot, hogy a római fennhatóság alatt álló Galliából se érkezhessenek sereg a városba.

68

309. A consulok rettegésben voltak és újabb seregre lett volna szükségük. Sullát, aki időközben már átkelt Ázsiába, nem hívhatták vissza, ezért Caccilius Metellust, aki a samnisok ellen a szövetséges háború utolsó küzdelmeit vívta, utasították arra, hogy a lehető leggyorsabban kössön fegyverszünetet és siessen az ostromlott haza segítségére.

485

310. Mivel azonban Metellus nem teljesítette a samnisok követeléseit, Marius – erről értesülvén – megegyezett a samnisokkal, hogy mindazt megadja nekik, amit Metellustól kértek. Így ők is hozzá csatlakoztak.

311. Claudius Appius katonai tribunust, a Róma felett emelkedő Janiculum domb helyőrségének parancsnokát Marius emlékeztette azokra a jótéteményekre, amelyekben egykor tőle részesült, ezért Claudius hajnaltájban megnyitotta a város egyik kapuját, és befogadta Mariust is, Cinnát is. 312. Octavius és Pompeius azonnali ellentámadása azonban hamarosan kiszorította őket. Közben zivatar támadt, sok villámcsapás érte Pompeius táborát, és maga Pompeius is, több előkelő személlyel együtt életét vesztette.

69

313. Marius, miután mind a tengeri, mind az észak felől történő folyami élelmiszerszállítás útját elreteszelte, sorra elfoglalta azokat a Róma környéki városokat, amelyekben a rómaiaknak szánt gabonakészleteket tárolták. A raktárak őrségének gyors lerohanásával elfoglalta Antiumot, Ariciát, Lanuviumot és több más várost. Egyes esetekben árulás is kézre járt. 314. Miután a szárazföldi utánpótlási útvonalaknak is birtokába jutott, erejében bízva a Via Appián egyenest Róma felé tartott, sietve, nehogy máshonnan a város élelemhez jusson. 315. A várostól száz stadion távolságra táborozott Cinna alvezéreivel, Carbóval és Sertoriusszal. Octavius, Crassus és Metellus a Mons Albanus körül vert tábort, és itt várták a fejleményeket. Úgy érezték, hogy katonáik harci készsége és létszáma tekintetében fölényben vannak, de mégsem merték egyetlen csatában az egész haza létét veszélyeztetni. 316. Amikor azonban Cinna a város környékére követeket küldött, a hozzá csatlakozó rabszolgáknak szabadságot ígért, s azok tömegesen szökdöstek át hozzá, a senatus is megzavarodott. Tartottak attól, hogy ha az élelemellátás továbbra is késlekedik, a nép szörnyű tettekre lesz képes. Ezért eddigi véleményüket megváltoztatva, fegyverszünet kötésére követeket küldtek Cinnához. 317. Ő csak annyit kérdezett tőlük: consuli vagy magánemberi minőségében keresték-e fel? Azok nem tudtak mit válaszolni, hanem visszatértek a városba. Ekkor már a szabadok is tömegestül szökdöstek át Cinnához: egyesek azért, mert féltek az éhségtől, mások pedig már hosszú ideje az ő pártján voltak, és csak a döntő fordulatot várták.

486

70

318. Cinna elbizakodottan közeledett a városfalhoz és attól mintegy árhajótámasnyira ütötte fel táborát, miközben Octavius emberei a sok zűrzés és a küldöttségjárás miatt még haboztak, féltek és késlekedtek az megtámadni. 319. A senatus is teljes zavarban volt. Szörnyűnek tartották volna, hogy Lucius Merulát, Iuppiter papját, akit Cinna helyébe consulnak választottak és hivatalában semmi hibát nem követett el, tisztségétől megfossszák; másrészt azonban a bajok láttán Cinnával sem akartak újat húzni, s ezért az újabb követtséget már mint consulhoz menesztették hozzá. 320. Semmi jót nem remélve immár azt az egyet kérték, esküdjön meg nekik Cinna, hogy nem rendez vérontást. 321. Esküdtételre nem volt hajlandó, és csak azt ígérte, hogy szándékában senki halálának nem lesz okozójává. Octaviusnak, aki táborát megkerülve más kapukon át időközben bevonult a városba, meg is üzenete távozzon a városból, nehogy akarata ellenére valami baja történjék. 322. Mindezt egy magas emelvényről, mint igazi consul, felsőbbbségesen válaszolta a küldötteknek. Marius a consuli szék mellett állt és hallgatott, de zordon tekintete elárulta, mily öldöklést forgat fejében. 323. Amikor a senatus az ígéretet elfogadva, Cinnát és Mariust felszólította, hogy vonuljanak be a városba – mert már ők is észrevették, hogy mindent Marius intéz és Cinna csak a nevét adja hozzá –, Marius gúnyosan mosolyogva azt mondta, hogy száműzötteknek nem szabad a városba belépniök. 324. Erre a néptribunusok népszavazás útján azonnal érvénytelenítették száműzetését, a többi, Sulla consulsága alatt elűzött személyével együtt.

71

325. Ők tehát az őket fogadó lakosság általános rémülete közepette vonultak be a városba, és azonnal, akadálytalanul szétrabolták mindazoknak a vagyonát, akiket ellenségnek tartottak. 326. Bár Octaviusnak Cinna és Marius esküvel szentelt ígéretet tettek, s az áldozó papok és jósök is azt jövendölték neki, hogy nem lesz bántódása, barátai mégis menekülésre intették. Ő azonban kijelentvén, hogy mint consul soha nem fogja elhagyni a várost, annak belterületéről a Ianiculumra távozott, legelőkelőbb barátaival és némi katonaság kíséretében. Itt leült consuli

487

székére hivatali díszruhájában, és mint consul, vesszőnyalábokkal és bárdokkal vette magát körül. 327. Miközben Censorinus néhány lovasal már arrafelé nyargalt, barátai és a jelenlevő katonaság újra, sürgetőleg szólították fel a menekülésre és még lovát is elébevezették, de ő consuli székéről sem volt hajlandó felkelni: így várta a halált. 328. Censorinus a consul levágott fejét Cinnához vitte, az pedig a Forumon levő szószékre függesztette ki: ekkor ért consulti első ízben ilyen sors. 329. Utána a többi kivégzett fejét is közszemlére tették; s ez a gyalázat, amely Octaviusszal kezdődött, nem szűnt meg ezután sem, hanem kiterjedt a hatalmon lévők később kivégzett ellenségeire is. 330. Azonnal megindult ellenük a hajtóvadászat, akár senatorok, akár úgynevezett lovagok voltak. A meggyilkolt lovagokkal megölésük után senki sem törődött többé, a senatorok közül azonban valamennyi megöltnek fejét a szószék előtt közszemlére tették. 331. Ilyen tettek közepette eltűnt az istenek iránti tisztelet, de még az emberek bosszújától és haragjától való félelem is! Semmi sem maradt, csupán a kegyetlen tettek, s e tettek után szégyenletes látványosságok rendezésére is vetemedtek. Az irgalmatlanul meggyilkolt embereknek haláluk után elvágták a nyakát, s a holttesteket elrettentő és riasztó például, szörnyűséges látványként tették közszemlére.

72

332. A Gaius Iulius és Lucius Iulius testvérpár, Atilius Serranus, Publius Lentulus, Gaius Numitorius és Marcus Baebius menekülés közben estek fogságba és ölettek meg. Crassus, aki fiával együtt menekült, fiát még idejekorán maga ölte meg, ő maga azonban az üldözők áldozatává lett. 333. Marcus Antonius, a hírneves szónok egy kis faluba menekült, itt egy földműves rejtegette és tartotta el. Még rabszolgáját is elküldte a kocsmába, hogy ott a szokottnál jobb minőségű bort vásároljon. Amikor a kocsmáros megérdeklődte, miért kér a szokottnál finomabb bort, a rabszolga kifecsegte a valóságos okot, és vásárlását elvégezve visszatért. 334. A kocsmáros tüstént elrohant, hogy mindezt Mariusnak jelentse; Marius pedig ennek hallatára örömeiben felpattant helyéről, azzal, hogy maga indul a tett végrehajtására. 335. Barátai visszatartották, és egy katonai tribunust indítottak útnak, aki néhány katonáját küldte a házba. Antonius, mint afféle mézesbeszédű ember, szóval tar-

totta őket, és hosszú elbeszélésével, melynek során elpanaszolta sorsát és életéből sok érdekes, színes történetet mondott el, megnyerte őket magának. Végül is a tribunus, nem tudva, hogy mi történik, maga rontott a házba, ott találta a katonákat, amint éppen hallgatták Antonius szavait. Antonius, miközben még beszélt, megölte, és levágott fejét elküldte Mariusnak.

73

336. Cornutus különböző viskókban bújdosott, és életét rabszolgái egy ügyes ötletének köszönhette. Ezek ugyanis egy ott heverő holttestre bukkantak, máglyát raktak, és amikor a pribékek éppen megérkeztek, meggyújtották a máglyát, s azt mondták: urukat hamvasztják el, aki felakasztotta magát. 337. Őt tehát rabszolgáinak sikerült megmenteniök. Quintus Ancharius azt az alkalmat várta ki, amikor Mariusnak a Capitoliumon áldozatot kell bemutatnia. Azt remélte, hogy a hely szentége megmenti. Marius éppen hozzáfogott az áldozáshoz, amikor Ancharius elébejárult és kérlelni kezdte: ő azonban ott, a Capitoliumon adott utasítást a jelenlevőknek, hogy öljék meg. 338. Fejét Antonius szónok fejével, s a többi egykori consul és praetor fejével együtt a Forumon tették közszemlére. A meggyilkoltak egyikét sem volt szabad eltemetni, hanem e kiváló férfiak holttestét a ragadozómadarak és kutyák martalékává tették. 339. Sok mást is törvénytelenül kivégeztettek a pártvezérek az ellenpárt tagjai közül. Sokakat száműztek, másoknak vagyonát kobozták el, sok személyt rangjától fosztottak meg. A Sulla alatt hozott törvényeket érvénytelenítették. 340. Magának Sullának valamennyi személyes párthívét megölték, házát lerombolták, vagyonát elkobozták, őt magát pedig ellenségnek nyilvánították. Felesége és családja az őket kutató üldözők elől csak nagy nehezen menekült el. A sokféle szörnyűségnek semmilyen fajtája nem kerülte el a hazát!

74

341. Mindezek után a törvényes uralom látszata kedvéért, miután már oly sok törvénytelen vérengzést hajtottak végre, vádlókat rendeltek ki Merula, Iuppiter papja ellen – őt hivatali rangja miatt gyűlölték, ame-

lyet Cinnától, annak letétele után vett át, anélkül hogy vele szemben jogtalanságot követett volna el – továbbá Lutatius Catulus ellen, aki a kimber háború idején Mariusnak consultarsa volt és egykor életét is Mariusnak köszönhette, de jövőjével szemben hálátlannak mutatkozott, és száműzetésekor leghevesebb ellenségei közé állt. 342. Kettejüket feltűnés nélkül figyeltették, s amikor eljött a kitűzött nap, bíróság elé szólították őket – bár valójában csak négyszeri, meghatározott időközben történő idézés után lett volna szabad őket letartóztatni. Merula felvágta ereit, s egy táblára, melyet később holtteste mellett találtak meg, még feljegyezte, hogy amidőn ereit felvágta, letette papi süvegét; papnak ugyanis nem szabad fedett fővel meghalnia. Catulus pedig egy újonnan meszelt és még nedves falú szobában serpenyőben faszemet égetett és a füstben fulladt meg. 343. Így haltak meg ezek a férfiak. Azok a rabszolgák, akik Cinna hirdetménye értelmében hozzászöktek, szabadságot nyertek és ezóta Cinna seregében katonáskodtak – bejárták és kirabolták egykori gazdáik házákat; aki útjukba esett, lemészárolták, sőt, egyeseknek legfőbb céljuk az volt, hogy egykori gazdáikat megöljék. 344. Cinna, miután többszöri tilalmával sem ért célt, éjszakai nyugodalmuk közepette gall katonákkal vette őket körül és mindnyájukat megölte. 345. Így lakoltak méltán e rabszolgák a gazdájukkal szemben tanúsított sokszoros hűtlenségükért!

A következő évre Cinnát másodízben választották consulnak, Mariust pedig hetedik ízben, rajta tehát száműzetése, a haza ellenségévé történt nyilvánítása és a megölésére szóló parancs közzététele után imígy teljesült mégis a hét sasfőka jóslata. 346. Miközben még további számos szörnyűséget tervezett Sulla ellen, hivatali évének már első hónapjában meghalt. Cinna Marius helyébe Valerius Flaccust választotta consultársának és Ázsiába küldte, Flaccus halála után pedig Carbót választotta maga mellé.

347. Sulla, aki mennél hamarabb saját személyes ellenségei ellen szeretett volna fordulni, a Mithridatés elleni hadműveleteket a lehető leghéghhez képest siettette – amint ezt művem előző fejezetében elmondtam –, és nem egészen három év alatt százhatvanezer embert semmisített meg, Hellast, Makedoniát, Ióniát, Asiát és több más provinciát, amelyeket Mithridatés annak idején elfoglalt, római uralom alá helyezett vissza, továbbá elfogta a király hajóhadát, és miután öt egykori meghódított területeiről viasztörította ősi birtokaira, hazafelé indult. Hűségese és harcedzett, nagyszámú és eddigi diadalain fellelkesült hadifelszerelést is hozott magával. Mindez félelmet keltett ellenségeiben. Carbo és Cinna is megrémült tőle és egész Italiába szétküldték meghívottaikat, hogy pénzt, sereget és élelmet gyűjtsenek; a befolyásos embereket személyes együttlét során nyerték meg maguknak, s a városok közül főként az újonnan polgárjoggal felruházottakat izgatták fel azzal, hogy miattuk kerültek ily veszedelembe. 349. A hajóhadat is sürgősen felszerelték, a Szicíliában állomásozó hajókat visszahívták, a tengerpartot őrizet alá vették és félelem sugallta elszántságukban az erőlyes felkészülésnek egyetlen lehetőségét sem mulasztották el.

350. Sulla időközben a senatushoz önértetes üzenetet küldött. Felsorolta mindazokat a tetteit, amelyeket Libyában a numida Jugurtha ellen még quaestorként, később mint legatus a cimberok ellen, majd helytartó korában Ciliciában, később pedig a szövetséges háborúban, illetve consulként véghezvitt. Felmagasztalta legutóbbi, Mithridatés elleni sikereit is, és részletesen felsorolta mindazokat a tartományokat, amelyek egy ideig Mithridatés kezében voltak és most visszaszerezte Rómának. Ennél nem csekélyebbnek tüntette fel azt az érdemét, hogy a Cinna által Rómából elűzött és hozzá menekült személyeket szorongatásukban magához fogadta és balsorsukat enyhítette. 351. Mind ezért – így folytatta – gyűlölközi a haza ellenségének nyilvánították, házákat lerombolták, barátait meggyilkolták, és felesége meg gyermekei is csak

nagy nehezen tudtak hozzá menekülni. 352. De hamarosan megérkezik majd, és eddigi nagy tettei után bosszút áll az egész városért mindazonon, akik ezt elkövezték. De – mint mondotta – a többi polgárra, sőt még az újpolgárokra sem neheztel semmiért. 353. Mikor levelét megismerték, mindenkit félelem fogott el és követeket küldtek, hogy azok békítsék őt ki ellenségeivel és közöljék vele, hogy amennyiben személyét illetően biztonságot óhajt, ezt írja meg a legsürgősebben a senatusnak. Cinnát és társait utasították, hogy ne gyűjtsenek sereget mindaddig, amíg Sullától válasz nem érkezik. 354. Cinnáék meg is ígérték, hogy így cselekszenek, de mihelyt a követek elindultak, önmagukat azonnal a jövő évre is consulnak nyilvánították, nehogy a választások miatt a tervezettnél hamarabb kelljen Rómába utazniok. Egész Italiát bejárva, sereget gyűjtöttek, és ezt csapatonként tengeri úton Dalmatiába szállították, mert itt akartak Sullával szembeszállni.

78

355. Az első részleg szerencsésen át is kelt. A második részleget azonban vihar érte, s akik közülik visszatértek a szárazföldre, azonnal szétfútottak szülővárosaikba, mondván azt, hogy nem fognak önszántukból polgártársaik ellen hadba szállni. Mikor a többiek erről értesültek, ők is kijelentették, hogy nem hajlandók Dalmatiába átkelni. 356. Cinna ezen felháborodva katonáit gyűlésre hívta össze, hogy ott rájuk ijesszen. Azok már haragosan jelentek meg, elszánva arra, hogy ellentállnak neki. Amikor Cinna egyik lictora utat akart törni urának, s az egyik ott lábatlankodó katonát megütötte, egy másik katonára földre sújtotta a lictort. 357. Cinna a tettes letartóztatására adott parancsot, erre általános felzúdulás támadt, és máris szálltak feléje a kövek; a melléte állók pedig kardot rántottak és felkoncolták. 358. Így halt meg Cinna, ugyancsak consulságának idején. Carbo Dalmatiából még azokat is visszarendelte, akik már áthajóztak, a további fejleményektől tartva azonban, nem tért vissza a városba, bár a néptribusok sürgetőleg hívták consulság megválasztására. 359. Mikor már azzal fenyegették, hogy leteszik hivataláról, visszatért és ki is tűzte a consulságot. Mivel azonban a kijelölt napon kedvezőtlen égi je-

lek mutatkoztak, más napot jelölt ki. Ezen a napon villámcsapás érte Luna és Ceres szentélyét; s a jósok a szavazást a nyári napforduló utáni időre halasztották. Így Carbo egyedül viselte a consulságot.

79

360. Sulla a senatus hozzá érkező küldöttségének azt válaszolta, hogy ő maga ugyan soha nem békülhet ki azokkal, akik ily tetteket követtek el, de nem veszi rossznéven a Város lakosságától, ha saját akaratából megkegyelmez életüknek. 361. De a küldöttség tagjainak és a hozzámenekülteknek ennél hatásosabb biztonságot tud nyújtani mindaddig, amíg hozzá hű sereggel rendelkezik. E kijelentéséből nyilvánvalóvá lett, hogy nem akarja seregét elbocsátani, hanem már most a zsarnoki uralom megvalósítását forgatja fejében. 362. Azt követelte továbbá tőlük, hogy rangját, vagyonát, papi méltóságát és mindazt a kitüntetést, amit valaha is kapott, hiánytalanul adják neki vissza. A követekkel együtt Rómába küldte saját embereit is, hogy ezt ott kijelentsék. Ők azonban annak hírére, hogy Cinna meghalt és a város gazdátlan, már Brundisiumból dolguk végezetlenül tértek vissza Sullához. 363. Sulla itáliai seregéből öt legiót és hatezer lovas, továbbá peloponnésosi és makedóniai segédszereget vevén magához, összesen mintegy negyvenezer emberrel Peiraieusból Patraiba, Patraiból pedig ezerhatszáz hajón Brundisiumba vitorlázott át. 364. Mivel Brundisium lakói ellenállás nélkül fogadták be, később adómentességet adott nekik – ezzel még most is rendelkeznek –, ő pedig seregét harcra kész állapotba helyezve, tovább nyomult előre.

80

365. Eközben találkozott vele Caecilius Metellus Pius is, akit már régebben megbíztak a szövetséges háború teljes felszámolásával, de Cinna és Marius uralma alatt nem tért vissza a városba, hanem Liguriában várta a további fejleményeket. Hívás nélkül, önként csatlakozott Sulla segítőtársául a vele levő sereggel együtt, proconsuli minőségben. Ezt a bizalmat az arra megválasztottak ugyanis mindaddig megtartják, míg Rómába vissza nem térnek.

366. Metellus után Gnaeus Pompeius, akit később a Nagynak neveztek el, szintén hozzájuk csatlakozott. Ez a villámcsapás következtében meghalt Pompeiusnak volt fia. Atyjáról úgy tartották, hogy nem barátja Sullának, és ő éppen e gyanú eloszlatása végett csatlakozott hozzá. Magával hozott egy legiót, amelyet főként Picenumban, ott nagy befolyással rendelkező atyjának hírnevére hivatkozva sikerült toboroznia. 367. Hamarosan két további legiót is gyűjtött, s a továbbiak során Sulla leghasznosabb párthívévé lett. Ezért Sulla, bármily fiatal volt is Pompeius, tiszteletben tartotta, és állítólag csak előtte állt fel, valahányszor az belépett hozzá. 368. Később, a háború befejeztével, őt küldte Libyába, hogy onnan elűzze Carbo párthíveit és a numidiai királyságából elűzött Hiempsalt visszahelyezze trónjára. E sikeréért a numidák fölötti triumphust is engedélyezte számára Sulla, bár még mindig ifjú és csak lovagrendi származású volt. Ettől fogva Pompeius magasra emelkedett: előbb Sertorius ellen küldték Hispaniába, majd később Pontusba, Mithridatés ellen. 369. Sullához csatlakozott továbbá Cethegus is, aki eddig Cinna és Marius mellett legelkeseredettebb ellensége volt, és annak idején velük együtt szenvedett száműzetést is, most azonban könnyörögve járult elébe és felajánlotta szolgálatait, rendelkezék vele mindenben úgy, ahogyan csak akarja.

81

370. Sulla ekkor már nagy létszámú sereg élén állt, és az előkelők között sok párthíve volt. Ezeket alvezérekként vette maga mellé, ő maga pedig Metellusszal együtt – mindketten proconsulok lévén – az egész sereget vezette. Sulla ugyanis, akit a Mithridatés elleni háborúra jelölték ki proconsulnak, nyilván nem tette le ezt a méltóságát, bár Cinna a haza ellenségének nyilvánította. 371. Így indult hát ellenségei ellen, súlyos és leplezetlen gyűlölettel eltelve. A Rómában levők jól ismerték természetét. Még szemük előtt lebegett a városba való korábbi benyomulása és a város elfoglalása. Elgondolkoztak azokon a határozatokon, amelyeket ellene a népgyűlés hozott, maguk előtt látták lerombolt házáét, elkobzott vagyonát, lemészárolt barátait és családjának nehezen történt megmenekülését. 372. Nem csoda, hogy megrémültek: tudták, hogy a győzelem és teljes megsemmisülés között nincs számukra kö-

zépút! Ezért rettegetésükben a consulok körül tömörültek Sulla ellen, és Itáliába szerteküldött követek útján sereget, élelmet és pénzt gyűjtöttek, e végső veszély idején példás tettekre készséget és elszántságot tanúsítva.

82

373. Gaius Norbanus és Lucius Scipio, ennek az évnek két consula és velük együtt Carbo, az előző évi consul egyaránt gyűlölték Sullát, és eddigi tetteik miatti félelmük és rossz lelkiismeretük a többiekénél is súlyosabban gyötörte őket. A város lakosságából akkora sereget gyűjtöttek össze, amekkorát csak tudtak, s ehhez az Itáliából toborzott katonaságot hozzácsatolva, külön-külön indultak Sulla ellen, összesen mintegy kétszáz, egyenkint ötszáz főnyi cohortsszal. Ennyi katonaságuk volt kezdetben, később még ennél is több. 374. Sokat tett az emberek meggyőződése is consulaik iránt, mert a saját hazája ellen harcba induló Sullának ezt a tettét ellenséges támadásnak tekintették, a consulok vállalkozásában pedig – bár azok saját érdekükben cselekedtek – mégis a haza védelmét látták. 375. Mivel pedig a legtöbben úgy érezték, hogy senkinek sem a bűnökben és a félelemben is, támogatták őket, jól tudták, hogy Sulla nem „büntetni” vagy „megjavítani” akarja őket, nem is elűzi meg a pusztá félelemkeltéssel, hanem meghurcolást, öldöklést, vagyonelkobzást és teljes pusztulást tartogat számukra. 376. Ebben a feltételezésükben nem is csalódtak! Mert ez a háború, amelynek során gyakran egy-egy csatában tíz-húszezren is elesetek, a város körüli táborokban pedig a két táborból összesen ötvenezren vesztették életüket, valóban elpusztította őket! A háborút túlélő egyes személyekkel, sőt teljes városokkal szemben Sulla semmilyen szörnyűségtől nem riadt vissza mindaddig, míg magát nem nyilvánította az egész római birodalom egyedüli urává oly hosszú időig, amíg csak szükségesnek és kívánatosnak tartotta.

83

377. Mintha a háború küszöbén az istenség is mindezt előre akarta volna nekik jelteni, sok érthetetlen, rémületes esemény történt egyes emberekkel is, s a tömegekkel is egész Itáliában. Feléledt sok ősi, félel-

metes jóslat emléke. Nem egy csodajel történt: egy öszvér megellett, egy asszony emberi magzat helyett kígyót szült, az isten nagy területen megrengette a földet és Rómában is több templomot romba döntött; a város lakói mindezt nehéz szívvel fogadták. 378. A Capitolium, amelyet négyszáz évvel azelőtt még a királyok építettek, elhamvadt, s a tűzvész okát senkinek sem sikerült kiderítenie. Úgy látszott, minden a tömeghalált, Itáliának és Rómának elfoglalását, a város lakóinak foglyul ejtését s az egész államrend átalakulását hirdeti.

84

379. Sulla brundisiumi partraszállásával, a százhetvennegyedik olympias évében megindult tehát a háború. Ha számbavesszük azokat a súlyos csatákat, amelyeket, mintegy személyes ellenségek ellen küzdve, elszánt hevességgel vívtak, időtartama nem is tűnik hosszúnak, különösen a végrehajtott nagy tettekhez képest. A rövidebb időre összeszűföldött szenvedést azonban ezért még nagyobbnak és súlyosabbnak érezték. 380. Mintegy három évig tartott a háború Italia területén Sulla hatalomátvételének időpontjáig; Hispaniában pedig még Sulla halála után is hosszú ideig húzódtott el. 381. Csata, várostromok, ütközetek a legkülönbözőbb hadműveletek követték egymást egész Italiában, s ezeket a hadvezérek hol teljes haderejükkel, hol csak annak egy részével vívták, de mindenképpen nevezetes módon. A hadműveletek közül a legnagyobbak és legnevezetesebbek vázlatosan elmondva a következők voltak. 382. Az első csatát a proconsulok Canusium mellett vívták Norbanus ellen. Ebben Norbanusnak hatezer, Sullának csupán hetven embere esett el, de számosan megsebesültek. Norbanus Capuába vonult vissza.

85

383. Sullát és Metellust, miközben Teanum mellett táboroztak, Lucius Scipio egy másik sereg élén támadta meg, katonái azonban nagyon is bátorok voltak, és csak a békét áhítozták. Sulla és vezértársai erről értesülve Scipióhoz kiegyezés érdekében követeket küldtek. Nem annyira a fegyverszünet megvalósulását remélték vagy áhítozták, mint in-

kább azt, hogy amúgy is kedvetlen seregét fellázítsák; ez pedig sikerült is nekik. 384. Scipio, miután a találkozás idejére tiszokat kapott, egy sík területre ment, ahol a két ellentétes irányból érkező három vezér találkozott, de oly távolságban álltak egymástól, hogy egymás szavát sem értették tisztán. Scipio úgy határozott, Norbanusra, consultársára bízni a tárgyalás folytatását, és e célból Sertoriust küldte hozzá követként. Időközben mindkét sereg nyugton maradt, várva a választ. 385. Mivel azonban Sertorius útja során rajtaütéssel elfoglalta a Sulla oldalán álló Stuessát, Sulla Scipiónál ez ellen tiltakozott. A consul, vagy azért, mert belátta a történetek helytelenségét, vagy mert nem tudott mit válaszolni Sertorius érthetetlen hadmozdulatával kapcsolatban, visszaküldte Sullának a kezeseket. 386. Erre Scipio serege a consulokat vádolta Stuessának a fegyverszünet idején történt jogtalan elfoglalása és a kezeseknek nem is követelt visszaküldése miatt, és titokban megegyezett Sullával abban, hogy mihelyt az seregével közeledik, átállnak hozzá. 387. Mikor közvetlen közelükbe ért, mindnyájan tömegesen átrohantak hozzá, úgy, hogy Sulla magát Scipiót is elfogta, fiával, Luciuszal együtt, anélkül hogy a seregétől elhagyott vezér bármit tehetett volna. Úgy vélem, hogy Scipio, ha nem tudott az egész sereg által kötött döntő fontosságú megegyezésről, nem is volt igazi hadvezér.

86

388. Sulla, miután Scipiót nem tudta rábírnai a hozzá való csatlakozásra, fiával együtt bántatlanul elbocsátotta, majd újabb követeket küldött Norbanushoz Capuába, tárgyalás céljából. Talán azért tette ezt, mert Italia nagyobb része még hűséges volt a consulokhoz, és emiatt ő maga is félt, vagy pedig azért, mert Norbanust ugyanígy törbe akarta ejteni, ahogy Scipióval tette. 389. Mivel azonban követeit senki sem fogadta, választ sem kapott – Norbanus nyilván nem akart saját seregével úgy járni, mint Scipio –, Sulla seregét útnak indította és az ellenséges területet végigpusztítva, előrenyomult. Ugyanezt tette Norbanus is más útvonalakon. 390. Carbo viszont, miután gyorsan Rómába húzódtott vissza, itt Metellust és a többi Sullához csatlakozott szenator a római nép ellenségeinek nyilvánította.

497

496